

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 145.

vol 1/2

Neue Denkmäler

der

JÜDISCHEN LITERATUR

in N. 1/2 b.

גנזי ישראל במ"ט פטרבורג.

St. Petersburg

„Perlen der Hebräer“

enthaltend:

eine Sammlung von sinnreichen Sprüchen, Sentenzen,

Maximen, Axiomen u. d. gl.

VERSCHIEDENER WELTWEISER.

איש חי גורלאנד

Nach einer Handschrift der Erzkowischen
schen Sammlung auf der kaiserl. Bibliothek zu
St. Petersburg zum ersten Male herausgegeben
ben und mit Anmerkungen begleitet
ורבים מישנו אדמת עפר
יקצו להוי עולם.

(גנאל י"ב, ב')

St. Petersburg

Verlag der Kaiserlichen St. Petersburgischen Universität.

St. Petersburg

Druckerei von M. Eilin & Co. in Kaschischewsky Haus 14-15.

1862

Neue Denkmäler
der
JÜDISCHEN LITERATUR
in
St. Petersburg.

Viertes Heft.

„Perlen der Weisprüche“

enthaltend:

eine Sammlung von sinnreichen Sprüchen, Sentenzen,
Maximen, Gnomem u d. gl.

VERSCHIEDENER WELTWEISEN.

Nach einer Handschrift der Firkowitsch'schen Sammlung auf der kaiserl. Bibliothek zu St. Petersburg zum ersten Male herausgegeben und mit Anmerkungen begleitet

von

Jonas Gurland

Magister der Kaiserlichen St. Petersburger Universität.

St. Petersburg,

Buchdruckerei von M. Ettinger, gr: Meschtschansky Haus 14—37.

1867.

גנזי ישראל

בס"ט פיטרבורג.

חברת ד'

ספר

פניני הפליצות

כולל:

קבוץ דברי חכמים קדמונים וחידותם, אמרי בינה ומוכר השכל, משל ומליצה ושיר — ללמוד וללמד לשמור ולעשות,

העתקתיו

מישן לחדש, מב"י «באספת פירקוויטש» אשר באוצר ספרי-המלך, היא הביבליותיקה הגדולה בס"ט פט"ב, והכינותיו לדפוס בתקון והגהה ובהערות נחוצות מאת הרב החכם כהר"י רייפמאן נ"י ומאתי הצעיר

אני

איש ח"י ברוב המנוח ר' יצחק אליהו ז"ל לבית גורלאנד

מאגיסטר.

פה ס"ט פיטרבורג.

ברפוס הי' מ' עטינגער.

תר"כה.

אגודת ישראל

תקנות

אגודת ישראל

אגודת ישראל

אגודת ישראל

אגודת ישראל

אגודת ישראל

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ 3-го мая 1867 года.

אגודת ישראל

אגודת ישראל

אגודת ישראל

אגודת ישראל

אגודת ישראל

אגודת ישראל

אגודת ישראל

מנחת-ח"י.

Hochwohlgeboren

Herrn

Dr. Arcadius Kaufmann

(כש"ת ה"ר אהרן בכ"ר אלכסנדר ז"ל לבית קויפמאנן יצ"ו)

in

St. Petersburg

hochachtungsvoll

gewidmet

vom

Herausgeber.

ԱԼԵՔ-ԱՆՆԻ

ԱՅՏՈՒՆԻՆԻՍՏՆԵՐԻ

ԳԵՂՈՒՄ

ԱՄՈՒՆԻՍՏՆԵՐԻ ԳԵՂՈՒՄԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ

(ԵՍՏՈՒՆԻՆԻՍՏՆԵՐԻ ԳԵՂՈՒՄԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒՄ)

և

ԳՐԱԿԱՆՈՒՄԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒՄ

ՍՊԵՏԵՐՈՒՄԻ

ԳՐԱԿԱՆՈՒՄ

ԳՐԱԿԱՆՈՒՄ

ԳՐԱԿԱՆՈՒՄ

דברי המוציא לאור

הקורא

תודה לאל ח"י שהביאני והגיעני להוציא אור את החברה
 הרביעית (מנגזי ישראל בס"ט פמ"ב, הלא הם כ"י עבר
 שרכשה לה ממשלתנו הרוססיה מידי הזקן שקנה הכמה, אב"ן רש"ף
 יצ"ו (עם חתנו האיש המשכיל ר' גבריאול), והמתנוססים זה שנים ארבע
 בבית-אוצר-הספרים הגדול פה; והחברת הזאת, אם אמנם לא בדברי
 תורה וחכמה וגם לא בדברי קורות-העמים וימי-עולם יסודתה, אבל
 תקותי חזקה כי כפרי עין נחמד תנעם לחיך הקורא המבין גם היא
 ולתעלת תהיה לאנשים המתאזים לחנך את בניהם הצעירים בדרכי
 המוסר ודרך ארץ ולמורים אשר עליהם החוב הקדוש לזרוע על תלמי לב
 תלמידיהם זרע הישר והצדקה ולפתוח לפניהם למקרא, ספרים
 מועילים הכתובים גם שפת עבר, בלשון צחה וקלה, ובוה כפלים
 לתושיה.

הקבוץ כ"י (אשר ממנו העתקתי את הספר הקטן הזה, המונה
 לפינך קורא נעים, כולל יחד שלושה ספרים קטנים וכן שלמים; הא'
 ספר התפוח ע"ד השארת הנפש בדרך שיחה, המיוחס לאריסטו

1) החברה הראשונה מנגזי ישראל כוללת שלושה ספרי מסעות
 ממדינת קרים לארץ ישראל וכו' ל"ק תר"כ; החברת השנייה היא רשימה
 מ"י בחכמות למודיות נדפס בשפת רוססית וגרמנית, ס"ט פמ"ב תר"כ; והחברת
 השלישית חוגלת לקופים שוכים מ"י שונים, ובאו כעין הספספ לספרי
 הרוססי ע"ד הר"מ כומטיוואנו, וחבריו, ס"ט פמ"ב תר"כ.

2) הנהו רשום ברשימת הסבוליותקה בסימני הספר 5 — 344, נכתב
 על קלף בכחצ יסה ומרובע, בחמונה רביעית קטנה (40) וכולל גם יחד 32
 דפים.

והנעתק מערבית לעברית * ע"י ר' אברהם ב"ד שמואל אבן
 חסדאי מברצלונה, בעל הספרים: מאזני צדק, בן הסלך
 והנזיר וכו' *; הב': פניני המליצות שלפנינו; והג': ס' סוד
 הסודות * ע"ד הנהגת המלך ועבדיו ומשניו וכו' המיוחס ל'לאריסא והנעתק
 מיונית לערבית ע"י הישמעלי יחיי אבן אלבטריק (חי בזמן הכאליף
 אלטאמון במאה הטי') ומערבית לעברית ע"י חכם, שמו בלתי נזכר פה
 בכ"י, אבל הלא ידוע לנו כי תריוו ז"ל העתיק את ס' אריסמו ע"ד "הפאליטיק"
 ויכנהו בשם הנהגת המלכות * וענין אחד לשני הספרים האלה.

והנה בנוגע לס' פניני המליצות אשר אנתנו בו, חשבתי מחשבות
 רבות: על ברכי מי השכילו אשכולות תנובתו, ידי מי טפחוהו ורבוהו ומי
 גדלהו וינשאהו וכו', בין כה וכה נעתרתי לבקשת ידידי הרב החכם
 כהר"י רייפמאן יצ"ו (עיין הכרמל שנהזו, תלם, 20, 25) אשר העירני להמציא
 לו את הב"י טרם יעלה על מכבש הדפוס, ובאשר עבודותי במחקר ספרי
 ע"ד כומטיאנו ותבריו הכתירוני אז מנוחה ולא נתנוני לחקור ולדרוש
 אחרי מוצא הפנינים האלה, הצעתו את ספרי לפני ידידי הרב החוקר הזה
 אשר צרפחו כצורף כסף בכור הבחינה והדרישה, וברוח הכביר ירד לקצבי
 תכונותיו ומחשבותיו, ויואל להעניקני במכתב ארוך אשר יפרד לשני
 ראשים: תכנית הספר ובאור מאמריו; ובאשר המכתב הזה מלא כרמון
 דברים טובים ומועילים והשערות מחוכמות, לכן השבתי למשפט להעניק

3) ס' החפוח נדפס בפעם הראשונה, ביחד עם רפואת הגויה לחריזי,
 לקוטי הפרדס לרש"י ותקנות לרצנו גרשון מאור הגולה, ויימניא 1519;
 ובפעם השניה, עם תקון מדות הנפס לרש"י בן גבירול ומוסרי
 הפילוסופים לחריזי, צס' גורן נכון, ריווא דמרטנעא 1562, ועוד
 חזו פעמים ח"י.

4) כמו ס' הנפס, וכוז על נפש גוף ושכל, מיוחס לגאלינוס שר
 הרופאים, הנעתק מערבית לעברית ע"י הר"י חריזי, יאל לאור בפעם השניה
 ע"י הרב הדרשן ד"ר ועלליק, ליפסיא 1852.

5) הס' הזה לא בא בדפוס עד היום הזה, אך חזו מסופריו הודיעו
 עיניו במה"ע, ואני ח"י העתקתי את הקדמתו וקצת מדבריו אשר לעת מזו
 חוואס אור בחזו ממ"ע שלנו. — ח"י.

6) עיין לעהן מאקאמען להד"ר הר"ש קעמפף, חלק 2, דף XXVI.

משובו גם אותך, קורא משכיל, אמנם את החלק השני ממנו תמצא בסוף הספר בתור «הערות והארות» אשר כניתין בשם כללי: **משבצות לפנינים**, ואת החלק הראשון אציע לפניך פה, בשער הספר, דרך המבוא, וינעם לך* ואלה דבריו:

ידידי ה"י!

*** «אקימה אמרת הז"ל: הואיל והוא רצונה הוא כבודה (ירושלמי פאה פ"א ה"א) ולא אכביר מילין גם כי אוכל, למען עשות רצונך אשר גלית לי באגרתך, ולא אציגה עמך בזה כי אם את הנחוץ ליריעת תכנית הספר פניני המליצות ולהבנת מאמריו.

תכנית הספר:

(1) הספר הזה ישנו גם באוקספרד בכ"י, יעויין ספר נחל קדומים לידידי הרב החכם הגדול מו"ה הרי"ל דוקים (צד 21): והמאמר הזה «לא יודעו הדברים אלא בהפכם ולולא הרעה לא יודע יתרון הטובה» עכ"ל, וע"ו בהערה 38: המאמר הזה נמצא בפניני המליצות (כ"י באוקספרד) והוא כולל איזה לקוטים יקרים במוסר ושירים מספרים נודעים עכ"ל; ושם (צד 34): הגשמה צורת השכל והחכמה יפיה והמוסר עדיה (פניני המליצות כ"י באוקספרד) עכ"ל*.

(2) צדק קאר ידידי הנ"ל באמרו כי הספר הזה מכלכל לקוטים מספרים נודעים ובלתי נודעים, הן כן הוו עיני אשר הוא אך מלקט שבלים בשדות שונות זעיר שם זעיר שם* ראה והביטה כי יש בו מ"ו מאמרים ושירים (לקוחים⁷) מספר התחכמי לר' יהודה בן שלמה אלהריזי וקצתם בשינוים מאשר הוא לפנינו ומקצתם ברי שנוים ואלה הם⁸) (כפי שהם רשומים בעצם הספר בסמני המספר): ז', י', ט"ו,

(7) לפ"ד יוהר נכון לאמרי: מאמרים ושירים «הנמצאים» בתחכמי ואלה הלקוחים משם, כי מי לידנו יתקע כי משם לוקחו ואלה מחבר אחד בראם כאחד ושתי נוסחאות להם. ח"ו

(8) במכתב ה"י הולכים ובאים פה המאמרים בעצמם, אבל מדרך הקצרה רשמתיים פה אך בסמני המספר לבד, ונתתי להם מהלכים בין ההערות כי שם ת'ומם, והעינים נשארו כמו שיצאו מחמת עטו המהיר; ובכלל יסלח לי ידידי

י"ז, י"ח, י"ט, כ', כ"א, כ"ב, כ"ג, כ"ד, ל"ב, ל"ג, ל"ד, ל"ו, מ"א, מ"ב, מ"ה, מ"ה, נ"ה, ע', ע"א, ע"ה, פ"ה, פ"ו, צ"ו, צ"ז, ק"ו, ק"ז, ק"ח, קמ"א, קמ"ה, קמ"ה, ק"ט, קס"א, קס"ב, קמ"ט, ק"פ, ק"פ, קפ"ה, קפ"ט, קצ"א, קצ"א, ר"ב, רי"ב, רי"ז, רי"ח, עיי"ש ותמצאם איש איש על מקומו והמ"ו המאמרים האלה אמנם נדע ברור אשר הם בני יהודא וממי חריו יצאו, אין זה כי אם בבחינת לשונם אבל בבחינת רעיוניהם יוכל להיות אשר הם בני אבות אחרים שקדמו הרבה בזמן לר' יהודה אלתריו, והוא הוא היה אך פושט בגדים ומלביש בגדים. הן כבר שבת וראיתי תחת השמש כי יוצרי מזמה ובוראי רעיון מספר המה ונער יתבם בכל העתים ובכל העמים, וביחוד ראיתי במאמרים הנ"ל כי רעיון מאמר: דורש קנות מוסר קחה כל יום ראי מוצק להביט מהוה צלמך וכו' (עיין למטה אות מ"ט) העלה עוד החכם סאקראטוס על לבו ככתוב על ספר (גריכישע פראזאיקער אין נאייען איבערזעטצונגען °) באגר 51, זייטע 407): סאקראטעס גאב יונגען לייטען

היקר בעל המכתב כי שנית מעט את הסדר אשר במאמרו וכו' לא, ובכלל מצות פיהו שמרתי וכפי בקשתו לא השמטתי גם איזה דברים והערות אשר אין פה מקומם או דעתי אחרת בהם, ושנוי הסדר לא יקלקל חלילה את שורת האבתי ותודתי הנבצת ממקור לבי להחוקר המופלא הזה, אלהים יברכהו בכל! — ח"י.

9) ומדי דברי בספר הזה הגדך דבר נפלא אשר גודע לי על פיהו, וזה הוא: במדרש ויקרא רבא (ראש פרשה ל"ג) כחוב: אמר רשב"ג לטבי עבדיה: סוק זבון לי גד עבא (מאכל טוב) מן שוקא, נפק זבין ליה לישן (זונגע) אמר ליה: סוק זבין לי גדו בישא (מאכל רע) מן שוקא, נפק זבין ליה לישן. ח"ל מה דין דכד אנא אמר לך: גדו עבא, את זבון ליה לישן וכד אנא אמר לך: גדו בישא, אתה זבין לי לישן? אמר ליה: מינא עבחא ומינא בישא (כי מות וחיים ביד לשון) כד עב לית טב מינא וכד ביש לית בישא מינא עכ"ל. ובספר הנ"ל (דף 424) יוספר כעין זה על החכם היוני ביאס ומלך מזרים אמזים וז"ל „ער (דער לענטע) האטטע איהם (דעם ערשטען) איין אפסערטעיער נעשיקט מיט דעם אויפטרעגט דאס שלעכטעסטע אויך דאס בעסטע פלייש דארטווס אז נעמען אויך איהם אז שיקען. אויזעד פריינד זבער מאכטע עם רעכט גוט: ער שניידעט דיז זונגע הערויס אנד שיקט זיז איהם, וקרוב איהם מאד כי טבי ידע את הספור הזה וממנו למד את מעשהו ודבריו הנ"ל, וחולי היה מארץ יון. — ח"י.

דיא זיך אים שפיגעל בעזאהען, ווען זיא הא'סליך ווארען, דיא ערמאנהונג
 דורך טוגענד דער מאנגעל אן שא'נהייט צו ערוועמעצן, ווען זיא אבער
 שא'ן ווארען דורך דיא לאסטער איהרע שא'נהייט ניכט צו בעפלעקען;
 ורעיון מאמר: אתה תכבד מעלתך כי מעלתך לא תכבדך (אות ז') יצר
 עוד ר' יוסי באמרו: לא מקומו של אדם מכברו אלא אדם מכבר את
 מקומו (תענית כ"א ב'); ורעיון מאמר: מרחב ארצות צר וכו' (אות ר"ב)
 הוא מעין מאמר איש אחד בימי רב הונא; כי רחימתן הוה עזיזא וכו'
 (סנהדרין ז' א'); ורעיון מאמר: צרך הנפש אל המוסר וכו' (אות ל"ב)
 נצפן עוד במליצת משה רבנו: יערף כמטר לקהי וגו' (דברים לב' ב')
 ויעו"ש ספרי; ורעיון מאמר: כי גם לדמעי נראה הקשת (אות קפ"ט)
 נמצא עוד אך בלשון שלילה בקינות; אז בתמאנו הרב מקדש, כי כתוב
 בה; פלגי מים הורידו דמעה כנחל כי אות בקשת לנו, ובמחזור כ"ר רשום
 לפני הקינה הזאת; וזה לרבותינו ז"ל; וכן יש בתחכמי עוד רעיונים
 אחרים כאשר אראה במקום אחר; וכן ידוע כי המשים שערו יצאו להם
 בעקבות «מאקאמען»¹⁰ אשר להמשורר הערבי אלחארירי והוא
 החכם בחכמי הישמעלים הנזכר בהקדמת התחכמי. ומ"ש שם; ונדוע
 שמו אלחריז הוא מ"ס וצ"ל: ונדוע שמו אלחארירי וכן יורה מ"ש
 אחריו; וכל אבי מליצות זולתו הולך עירי שמלת «עירי» לא תחרז רק
 עם מלת: אלחרירי¹¹, ובמ"א אדבר הרבה ע"ז*

8) מלבד מ"ו המאמרים הנ"ל יש בס' עוד ב' מאמרים אשר
 אינם בתחכמי, אך תאר פניהם ודרך מדבריהם יענו כי הם בני חריו, והם
 מאמר המתחיל: איש מבני ערב היתה לו אשה חשוקה (אות קס"ד),
 ומאמר המתחיל: אשה מבנות ערב היתה כלילת יפי (אות קס"ז).

10) מאקאמען או (בערבית) אלמקאמ"ה משרש «קאם» (קום) — ענינה נשפת
 הישמעלים: המקום אשר בו יתאספו אנשים רבים לשוחה ולספור, ומה גם
 השיחה בעצמה — אונטערשאלענונג — והח"כ השאלה גם על מין ספור העומד
 בתוך צין «דרחמע» «לעפאס» כי מהראשון לא ילא ואל השני לא בא.
 והנה הראשון שהל להיות גבור בשדה מערכת הספורים האלה הוא המשורר
 הערבי אבו אלפצל אחמד בן אלחסיין אלחמדאני (מעור המדאן, פארס)
 הנקרא מוסת הזמן (אלמערוף צדיע אלזמאן) שחי במאה ה"א זכתב ערך ד'
 תחת שיחוח (או שערס, אצואב כל"ט) ומהם באוגו אך חמשים לבד: נושא

(4) איזה מאמרים יש בספר הלקוחים מספר מברר הפנינים, כמו המאמרים: ג', ג"א, קס"ג ואחרים.

(5) גם יש בין הפנינים האלה מאמר הלקוח מס' "המקאמען" להמשורר הנזכר (העתקת חריוזי ונדפסה במלאכת השיר לידידנו החכם אברהם נייבויער, צד 29) הנה ז"ל שם: בשורי הזמן נהפך כעור וכו' (אות ק"ג)*

הענינים בהספרים האלה הוא אצו אלפתח אלחסכנדר וראש המדברים — עיסי בן השאם. ובעקבת המשורר הזה ינא משורר אחר, יותר נעלה ונשגב בכח לשונו ובעוזו מליצתו, הלא הוא אצו מחמד אלקסס בן עלי בן מחמד בן עתמן אלחרירי, (1122 — 1054) שחבר מלבד ספרים רבים אחרים גם ס' השיות (כתאב אלמאקמאת) בעל חמשים שערים, אשר נושא עיניהם הוא: אצו זיד בן סרוג וראש המדברים: חארת בן המאם, והוא חרירי אשר עליו יאמר חריוזי ז"ל: כי הוא איש חכם מחכמי ישמעלים, וממבחר המשכילים, לשונו במליצות ערב נמרץ, ועל פיו חזון השיר נפרץ, ונודע שמו אלחרירי וכל אצו מליצות זולתו הולך ערירי, חבר בלשון ערב ספר נותן חמרי שפר (עיין הקדמת תחכמי), והרב הגדול ר' אברהם ב"ר יצחק בדרשו ז"ל שר עליו: ומשא בערב שירים ערבים, ואיך קדר משל קדר והגרי, יוספר לי בצבן עתמן פלאות, וחזיתי גבורות אלחרירי (עיין השיר הנפלא: חרב המחפכת, בס' חותם חכנית להרב הג"ל, שינא לאור ע"י ידי הרב החכם הר"ג פאללאק י"א). והספר הזה נעחק לבקשת נדיבי ספרד מערבית לעברית ע"י משוררנו הגשא קצין על לשונות בני שם, ר' יהודא בן שלמה אלחריוזי (נפטר ברבע הא' למאה ה"ג) ונודע אך ליחידי סגולה, כי עודנו בכחובים, בשם: מחברות אהיאל, אשר האחת מהן — מחברת הזכובים — נדפסה ע"י החכם ד-ע-ס-א-סי (ספר חרירי חונאה שניה חלק א'), האחרת — הדקדוק — ע"י החכם הר"י דוקיס (בס' גנזי אוקססרד) ועוד שחים — מחברת העבד והשפחה ומחברת הזקן והזקנה — נדפסו זה מקרוב ע"י ידי היקר החכם נאיוואיר (בספרו הגשים: מלאכת השיר, כוללת לקוטים שונים מכ"י שונים, פ"ר אן מיין תרכ"ה); אכן קגאת שפת קדש קגא המשורר המעתיק חריוזי ז"ל, ומלבד העתקתו הנפלאה הג"ל, העירמתו רוחו לחבר ספר בפני עצמו — אריגינעל — כס' חרירי הערבי, כחבניתו ותכונותו, כדרכו וכמעשהו, ויואל להעניקו מעוזו הוא ספרו הנשגב והנעלה

6) אף מאמר מס' משלי שועלים נמצא בספר הזה והוא: התאווה אחית העורן וכו' (אות פ"ה)*

7) ספור המתחיל: איש מן החסידים דברו עליו רעות (אות ל"ח) נמצא בספר הישר הקטון המיוחס לר"ת (שער י"ג) בשנויים, יעו"ש היטיב *

8) מ"ו ענינים נמצאים בספר הזה מבני ובנות ערב; ב' מנהגם מתחילים בלשון: אשה מבנות ערב (אות י"ח, קס"ו); ד' מנהגם בלשון: איש מבני ערב (אות פ"ב, פ"ו, קנ"ה, קס"ד); ד' בלשון: שאלו לאיש מבני ערב (אות קל"ב, קמ"ו, קנ"ה, קנ"ו); ב' בלשון: אמרו לאיש מבני ערב (אות מ"ה, קפ"ד); א' בלשון: שלח מלך ערבי (אות ל"א); א' בלשון: שאלו לערבי (אות קל"ד); וא' בלשון: מנהג בני ערב לעשות בתחלת שנתם יום שמחה והלולים ומשלות מנות איש לרעהו עב"ל, ולא אדע מאין לקח המחבר את כל אלה, אם מספר הערבים או הספר משלי ערב המובא הרבה בספרי הר"ל דוקים אך עיני לא שזפתו עוד¹²) או התגורר בארץ ערב ולקח כל אלה מפי הערבים ולא מפי כתבם ויותר נ"ל כי לקחם אך מספרי הערבים כי כבר ראינו דרכו למעלה לקחת מהם הרבה בלי זכרון שמם ואין לי כל אות ומופת על היותו סבין לשון ערבית¹³) אף כי על התגוררו בארץ ערב*

9) מאמר אחד מובא בו ב' פעמים, ראה נא כי בראשונה מובא בו: כל המגביר שכלו על תאוותו לא יצליח בעוד היותו ולא יגוה אחר

הנודע למשכילינו בשם: תחכמי, אשר נושא עניניו הוא: חבר הקיני, וראש המדברים הימן האזרחי. ועיין על זה הענין ספרי החכם קעמספ, שהיו לנו לעינם בכל אלה. — ח"ו.

11) המקון הזה כבר נעשה ע"י החכם הפ"ר ד"ר קעמספ בספרו: דיא ערסטען מאקאמען (דף 116) וכן באמת נמצא בכ"ו ח"י.

12) והאי שמח כי עין ק"י ראהו בלבנון (מ"ע היואל בפאריס ע"י הר"י ברילל) ומאחיו ספר במליה וסיר, נחמד ונעים מאד, הן בעוז מליחיו וכה יבו הגאווה והן במוסרו הטוב ומשפטו הנכון, ובאמת העיר שם המו"ל כי לא יוסיף להלל את יקרת הספכ הזה, הן עוד מעט ויטעמו החכמים טעמו הערב, והמה יהללו בשערי החכמה יקרת נגידיו, הדרת שיריו, נעימת מוסריו, וטוב לקח מדעיו. שם המחבר לא גודע ושם המעתיק נסתר מעיניו ג"כ, וז"ל

מותו (אות כא), והלאה טובא עוד פעם: כל המבניע לתאותו לא יצליח כל ימי חיותו ולא ינוה אחרי מותו (אות ע"ט), שפוט נא אם בגלל שנוי הקטון אשר ביניהם בלשון נכון להביאו שתי פעמים, ולי אין ספק כי לא זכר בפעם השנית שכבר הביא למעלה.

10) בפנינו הספר התערבה ע"י איזה סעתיק לץ שמו גם אבן גנף

אחת (עיין הערות אות a-74)

11) מגרעות נתנו המעתיקים להספר הזה, כי במאמר המתחיל:

התוכחו איש עם חברו (אות ר"א) כתוב: ויעש לי אוהבו אלו השירים אך אך השנים הראשונים המה להראב"ע עכ"ל, ואין לפנינו כי אם שיר אחד,

בהקדמתו: „קראתי בנער ספרים מדברי הישמעלים וחידוכם ולקח חזני שמן מחמטכם וחלמך מעט מספרותם ודתי מלכותם וחרתה בכל ספריהם ספר יתהללו בו אדירתם הוא קהלת למיעב שיריהם ומנהג מוסריהם, ערכו המחבר על הפרקים נתלקים משליו מחוקים מליו נכוחים עתיקים... וחאחר בלבו והסועד משגבי להשיב פתשגן הספר מלשון הגרבים אל לשון העברים לגלות חרפתו הנסתרת ולהמיתו על גנבתו במחכתה" וכו' וכפי הערת המו"ל ס' משלי ערב היה מפורסם עוד בימי המאירי כי הוא מביאו בספרו קרות ספר ועניני המשלים ר"ל משלי מוסר ודרך ארץ אלה מיוסדים על אדני חמשים לאוי"ן הזכרים בראש הספר כמו: אל תחבל יותר מדי אל הגוע והתאפק כי אין בנע בבכות הזוע; אל תשרד מהגות חכמה כל ימך — קנה חוזה ותסלסלה ותרומומך; אל תדבר בלי עתו מחוק והחפש, הבדל מלזות שפה והפרש; אל תחטא מהתערב עם דלת עם הארץ, הים להם חומה וגודר פרך; אל תעטה מעיל צבל וכלי ואל תעל על לשונך לולי וחוליי; אל תמרה מנות מלכך ודחו היה לו עבד נאמן, אם תחטק בעבודתו; אל תהלל זקן עד תנסה לו, ואל תבזה קטון עד תחבוק מעשהו; אל תקח חטה לעשר או ליפי כי שניהם יחסרו וישאר הדפי; אל תבזה נשי החי מהנשים, כי יש נקבות טובות מאלשים וכו' וכו', ומי יתן כי הספר הזה שיגא אור בלבנון ע"י כ"י באונרות „הגדיבים" לבית ג' ג' ז' ב' ר' ג' ופוע גם במחכתה מיוחדת לשעשוע נפש הרבים. ח"י.

13) היחכן, כי לקחם מוספרי הערבים ולא הבין לשון ערבית? הן ע"י

השקפה ראשונה תחזקה ענינו משרים כי רוח שפה ערבית מרחפת על פני כל הספר, וחומת חכמת הערבית על מחו הטבע כנ"ל. ח"י.

וגם מהשיר הזה נגרע הרבה כי לשון מחנה נתנו וכו', תוכיח למדי אשר איננה תחלת השיר רק אמצעו, ומי יודע כמה נגרע עוד מחסר הוהי (12) אין סדרים בהספר הזה לא ע"ס א"ב (14) כבספר המלין דרבנן ולא על סדר הענינים כבספר מבחר הפנינים וענינים שונים קרבו בו זה אל זה ע"ד קרבת דברים שונים שיפולו על הארץ ובמקום שיפולו שם יהיו, ונ"ל כי בעל הספר לא היה כי אם רושם דברים לנפשו בילקוטו למען לא ישכחם, ויום יום רשם לו מן הבא בידו אם במראה עינים ואם במשמע אזנים והדברים באונו כאשר יצאו ראשונה מעט רושםם אך לזכרון נפשו, ובגלל זה רחק מאמר: אמר החסיד בענק המות (אות י"ו) מעל מאמר: אמר החכם היה לי אוהב נאמן (אות ב') גם כי היו צריכים להיות קרובים זה אל זה, ראה והביטה כי מאמר החסיד בלתי מובן רק עפ"י מאמר החכם*

(13) השירים אשר נספחו אל דברי החכמים לא אדע ברור אם הם מרושם דברי החכמים עצמו או מאיש אחר אשר העתיק לא את דברי החכמים מילקוט הרושם הראשון וספה אליו שירים המתחשים כמו, וכן באו עדינו והנה עיני תחוינה כי לא בכל מקום יתיחשו השירים לדברי החכמים. שית לבך לשיר: אל נא יחרה אפך וכו' הבא אחריו מאמר: המסתפק בחלקו הוא לאות על צדקו (אות קמ"א), מה ענין השיר אצל המאמר? היש בשיר הזה שמץ מני מדת ההסתפקות? וגם כי כתוב בו: לא אשאלה עושר, אין זה בעבור מדת ההסתפקות כי אם בעבור שכל אשר לאיש יתן בעד נפשו, וכן יוכיח למדי הכתוב אחריו: ותן לי הנפש, ומנמת פני המשורר היא אך לחלות פני י"י לבלתי יעלהו בחצי ימיו ולמטהו מיד שאול סלה, כמבואר בשירו, ומה יחס יש בין הבקשה ההיא ובין מדת ההסתפקות; וכן שיר: אלו לפי חשקי דמעי יזולו לא יתיחש כל מאומה להמאמר אשר לפניו; דבת החושקים רבה וכו' (אות קפ"ט) כי "החושקים" לבד, וחשקי" לבד, וענין המאמר לבד, וענין השיר לבד (עיין הערות אות 80), ומכל זה שפוט אשפוט כי באסף דברי החכמים לבד ומספח השירים אליהם לבד, וכי מספח השירים לא היה מהתורדים בדברים עד היסוד בס, אל נא יקלו דברי אלה בעיניך.

(14) וע"ד הספר לפנינו המליצות בכלל, אמר לך בקצרה: אמנם

(14) ואני סמו"ל עשיתי הסדר הזה כאשר עוד אזכיר למטה מהי ח"י.

הראת לדעת כי הרבה פנינים בזה הספר נמצאים בספרים אחרים אשר יצאו זה רבות בשנים, בכל זאת, יקר בעיני! אל יפל לבך עליך ואל תדמה בנפשך כי תיגע ותעמל לרוק בהוצאות הספר הזה לאור, לא! לא! רב תפעל ורב תועיל בשומך אותו נגד השמש. הן הפנינים אשר בתחכמני מפורזים ומפרדים שמה, ולא קרב זה אל זה, והנה הנם כנגרני זהב האובדים בבין רבבות רגבי נחל אשר מבקשיהם ייעפו מאד ופה אחד באחד יגשו ודבר אחד לא יבוא ביניהם ונשקפים יהוד כמו שחר לעין האי; ומקצתם הם פה בתמונה אחרת, ומה טוב ומה מועיל ראות דבר אחד בכל תמונותיו; ואשר בס' במשלי שועלים, מלבד אשר גם הוא אובד שמה בין המון דברים אחרים, וכן ישנו פה בתמונה אחרת, הנה הוא עוד אך אחד ואין שני לו להחבירה, וככה הוא גם מאמר הנמצא „במקאמען“ אשר להמשורר האירוי; והמאמר הנמצא בספר הישר הקמון המיוחס לר"ת והדברים הנמצאים במבחר הפנינים מעטים מאד; ומלבד כל זה הנה יש עוד פנינים רבים בספר הזה אשר הם חדשים לנו מאוד ואינם נמצאים בספרים אחרים הנודעים לנו, ובעבור חין ערכם לברו, הקוראים יודו לך הסדך כל הימים» וכי'.

אלה הם דברי ידידנו הרב החוקר, ואמרי פי חכם הן. ומה לנו עוד להוסיף על כל האמור? הן דעתנו כדעת הר"י — וקוראים המשכילים יודו לדעת שנינו — כי ס' פניני המליצות יקר מאד הן בתכן ענינו וצחות לשונו והן כשארית פליטת ירחי קדם בהלו נר הכמת ערב על עמנו ישראל בארצות המזרח והמערב; ע"ד המחבר אין בידינו להחליט דבר ברור, כי נסתר שמו, ודעת הר"י כי שמו נוסריו (גטרונאי) הלא אך השערה בעלמא היא ואין לה יסוד מוסד; והנה עינינו חזו משרים כי פנינים הרבה לוקחו מס' תחכמני בשנוי הלשון והענין ושאר הדברים נאספו מספרים אחרים, ומוזה נוכל לשער אולי באמת כי מעט תריזוי"ל יצאו כל אלה, והשירים הנספחים הם הם המהודרא הראשונה, ר"ל בעצם גלמם כמו שאזנם ותקנם המשורר ואח"כ נתקנו על-ידו וימצאו לנו מהלכים בס' תחכמני, וזכר לדבר הם השירים: מאתך השר תהלתנו (ראה אות רי"ז) לבבי לעבד ליוסף (שם רי"ח) הלקוחים מס' תחכמני לחריזי ובספרנו רשום בשער השיר הראשון: השירים האלה עשה מחבר זה הספר אל הנשיא ר' מכיר, ובשער השיר השני: ואלו השירים מהללים עשיתי לאיש מן האצילים¹⁶); אמנם אם הפרזתי מעט על המדה בהשערתי

זו, אין לנו יוחד נכון כזה; כי אחד מאוהבי מוסר ודרך ארץ, שהי באחת מארצות ערב או ספרד, לקט ואסף אל ילקוטו פנינים שונים שדלה מספרי הכמי ערב ושבעם במשבצות שפת עבר, או לקחם כמו שהם מספרי הכמי ישראל הקודמים לו ויוסף עליהם שירים הרומים לרב לעניני המאמרים, ואת כל הלקוטים האלה כנה בשם ס' אפניני המליצות. המתנוסס לפנינו היום; ובנוגע לזמן חיי המאסף הזה אעיר בקצרה, כי בהיות בין מאמרו לא מצאנו זכרון דברים מזמן המאורר ובין החכמים הנזכרים בספרו יזכרו אך ר' מכיר (ששמו נזכר בתחכמי), ר' יוסף ור' אברהם עזרא, לכן לא אלך בגדולות אם אמר כי בעל פניני המליצות הוא איש דורו של תריוזי (בן המאה ה"ג) וספרו יקר לנו כפרי חדש שהבכירה אז, ה"ל במאה הנ"ל, חכמת ערבית בשדה ישורון כמו שהוקרנו עד עתה את הס' מבחר הפנינים לר"ש בן גבירול, פרי נחמד ונעים שהוציאה מול פני השמש המאה ה"א, והבן.

וע"ד מלאכתי בהוציאי את הכפר הזה לאור אעיר. כי הכ" נעתק ע"י בעל כתיבה יפה ושלמה, אבל כרב כחו בצחות הכתיבה כן גדל חסרונו ביריעת השפה ודקדוקה, העתקתו מלאה שגיאות אין קץ, הן בחסר והן במלא, הן בחלוף האותיות והן בהשמטת מלים וכדומה, לכן פניתו אל לבי להבין העתקה נאמנה וצחה, לעזקה ולסקלה מכל מוס ודפי, כאשר תחוינה עיני הקורא; אמנם, במה דברים אמורים בתקון המאמרים (16) הנפרדים, לא כן בנוגע להשירים הנספחים אליהם, אשר פניהם נשרתו מיד המעתיקים, הן בשמוש הלשון והענין והן במשקל ומספר, ובזה הנני מודה ומשבט את ידי הרב הר"י רייפמאן נ"י כי פלס השירים האלה במאזני ידיעתו, מנה מספר לכל אחד מהם ויעש בס תקונים לא מעט, אשר הנחוצים מהם תמצא בשולי היריעה והבאור לזה או יתר התקונים — בסוף הספר, במשבצות לפנינים; ודע, כי מספר השירים ההם שבעים ואחד ובראש כל אחד ואחד מהם תמצא בין סימני

וקרא נא שם, בשער הראשון בראשו: נאם הימן המזרחי, הגד הגיד לי מחבר זה הספר מפנינים רעיונו וממליצות לשונו ויחמר וכו'. ח"י.
 (16) המאמרים האלה מתחילין לרוב על דרך מאמרי ערב: אמר החכם, ונס בנ"ת: א"ה, או א"א רצונו לחמר: אמר אחר, ובראש איזה מהמאמרים אין החו הזה כלל, עיי"ש.

המוסגר את משקלו הנכון (1) ולמען ירוץ הקורא בספרי זה ויובל למצוא כל מאמר וענין, איש איש כל מקומו, עשיתי סדרים להפנינים וציונותים עפ"י סדר הא"ב באותיות עבריות, ואת הערות בסדר אותיות-המספר הכלליות, וכל החופש ימצא דבר רבוע על אפניו בדרך קלה מאד. ועתה אתה, הקורא, קום קרא את ספרי הקטון הזה ותתענג, הפך בו והפך, תקנה הכמה תקנה בינה וינעם לך, והיה אם ימצא חן בעיניך הוה מתפלל בשלומי של המו"ל תפלה קצרה כזו: כשם שזוכה להוציא אור ד' חוברות «מנגזי ישראל» בעיה המלוכה בן יזכה להפיץ ברבים עוד חוברות המכונות בילקמו מבעוד יום לתעלת בני עמנו וחכמתם — והיה זה שכרי, אני

ח"י גורלאנד

המו"ל.

פה ס"ט פטערסבורג ער"ח ניסן תרכ"ז

(24 März 1867).

17) השירים האלה הם צעלי משקלים שונים למוניהם, מלבד המשקל הקל (מד' תנועות) הנקרא שיר פשוט כי כולם משקלים כבדים (מיחדות ותנועות) הנקראים שירים מרכבים, ובכלל המלא בהם כמעט כל ע"ז נהרות או ימים (מלשון בחר בערבית) אשר במשקלי שירי ערב כי בללמם וכדמוחם של האחרונים האלה נעשו גם שירי ספרנו זה; והרוזיהם — ג"כ שונים לעניהם: יש מהם החרוז בסוגר (שיר קשור) או בדלת ובסוגר (שיר חרוזי), או שיר מחולק ושיר עובר, או שיר ראוי ושיר משובח וכו', עיון על דבר כל מיני השירים האלה: דוא ערסטען מאקאמען אויס דעם תחמני פאן ס"ר ד"ר קעמסק (1845), גם ס' מלאכת השיר לידי החכם אדי נאיבואיר, את הפרקים שהעתיק מס' השרשים של ר' סעדיה דגאן, וממחבר בלתי נודע, וחוסף לקח. ח"י

מלואים להקדמה

(M. Perles) אומר כי...
הוא איננו מביא את המילה הזאת...

אמר ח"ו: כתם דברי הקדמתי בדפוס, הגיעני ע"י דרב המשנה על ביה"מ בבירלין ד"ר א. בערלינר נ"ל, מגלה קצרה כוללת את הערות מועילות לענין ספרי זה, מאת הרב החכם אוצר המדעים ד"ר מ. שמינשניידר נ"ל אשר השבתי למשפט להציגן פה לפני הקורא כלשונן עם מעט הערות והוספות משלי; וז"ל:

(1) דיא אקספארדער האגדשריפט <פניני> עט"ץ האבע איך גור פאר 20 יאהרען אין המבורג. (1) פליכטיג געזעהען אונד דארויס אנפאנג אונד ענדע נאמירט.

(2) דיא פירסבורגער האגדשריפט איזט ערווא'הנט אין גייגער'ס צייטשריפט (3) III, 474 אונד אין הכרמל (4) I, 336.

(3) דיא האגדשריפט דע-ראססי (4) IV, 1005 זאלל צולעצט איינע הערות על המעשה הזאת (5) פון ח"ו.

(1) בלי ספק בחספת כ"י של ר' יוסף מיכאל (1792—1846) שניהיה אחרי מות בעלה זה לאחרת עולם לבית בודליאנה באוקספרד; ועיין אות 7.

(2) הכ"י הנזכר שם, הוא הוא הכ"י שממנו העתקתי ספר זה כי בחלק הגו ממכ"ע הנזכר נדפסה רשימה קצרה מכ"י פירקאוויטש שהיו אז (בשנת 1836) בקרים, והיום—בעיר המלוכה משכנס, כידוע.

(3) במכתב ר' אברהם יפה מבני מקראו המבשר ברבים כי בין ספריו כ"י (כמו סגולה המלכים, סוד הסודות וכו') נמצא גם: 'ים' פניני הבליצות ומשלי הצרות הנמצאות אשר חברו הרבם (?) נטריו, אסיפת שירים (?) לדרב אליהו אפירא בני הקראאי, ומהדברים האלה אם אנו לומדים הלכה חדשה בכ"ז אין עוד לדון מהם על מחבר הספר, וכך קשה לנו להבין את היחס שלו אל ר' אליהו בני (עיין עליו בס' גני ישראל חכמה ח' 77-74), אם היה מאסף דברי הספר או אך המעתיק שלו?

(4) בקבוצ דע — ראססי נלמד הס' פניני המליצות לששה ספרים קטנים אחרים השונים למיניהם, ושם הספר לא מתחלת הכ"י נראה שם אבל משוט,

ו חסרה לו כלל, עיין הרשימה. (5) פון ח"ו.

ווידמונג אן ר' מכיר * ענטהאלטען. הערר פערראו (M. Perrau) ווירד אהנע צוויפעל די זעלבע אבשרייבען ווען דער הערויסגעבער * אין איינעם בריעפע אן איהן ווענדעט.

4) דוא מוכאל'ישע * האנדשויפט ערווא'הנט דוק עם * אין ליטטעראטור-בלאטט 1850, זייטע 202, ער ערווא'הנט אבער ניכט דאס אין דער זעלבען אונטער אנדערס זיך פינדעט: יכתוב מקורבה

אזכרה יעל הם גי'ערה פשיטל ירמשת זמא יעל זי'עט'ישע יעל
לי'ען רופט'ו זי'ערה זמא יעל זי'עט'ישע יעל

5) ראה שיר בספרנו זה אמת רי"ז והערות הספחות אליו בסוף ותמצא כי גם לר' יוסף שר המחבר שיר כזה ולא יתכן לכוונתו בשם

«ווידמונג»

6) לגערי טודע לי ע"ד הכ"י בסארמא אחרי אשר ספרי כ"ב הועל על

מכות הדפוס, ולא היה לאל ידי למלאות את החסרון: חבל!

7) במסחה האזר לם' אונרות חיים, (שהוא הוא: קאטאלאג דער מיכאל-

שען ביבליאטעק נעכטע רעגיסטר פאן מ. שטייגניידר, האמבורג 1848)

ברור נרשם הכ"י הזה כמו כן: מסניכי המליצות לי"א ומשלי

הנחות הנמלצות אשר חזרו נטריווקבן שודיו (?) והנה נראה

כי תחת: שודיו ז"ל: שרדיו ככ"י שלפניו, וע"ד לי"א אמר החכם רמ"ש

(בכרמל שנה ו', 40): כי לא ידע לפתור אותם פה אם לו נאמר שנעחק

שלא במקומם, כי ענינם לברכה יהי אמן אינו מכון כאן; והרב רייפמאנן

במכתבו אלי שער בנפשו דברנו שהוא נועריווקן: לא ידעתי אכנהו (לשה"כ

באיוב סוף פרשה ל"ב) ור"ל לא ידעתי לכוונת את מחבר ס' פנימי המליצות

בשם כי נעלם ממנו שמו אבל אדע לכוונת את מחבר ספר (?) משלי הנחות

הנמלצות כי היה שמו: נטריו והוא ברור מאד והזהר לבלתי תכחד זה מן

הקורא עכ"ל; ולי ח"י נראה כי י"א במלת לי"א הוא ר"ת משם המחבר, אולם

לא נדע באמת לכונו, ר"ל ספר ס"ה ל...; נועריו ושודיו — הוא

כנוי למלמדיו וצ"ל של המחבר שהוסיפו על דבריו כהנה וכהנה ויקראו

על הספר שם אביהם למזכרת אהבה, ואלהים האמת יודע!

8) במאמרו ע"ד ספר מוזן הכחב, שהוא אחד מהע"ו מאמרים הנכללים

נעשתה * בחדש אנוסמ רצ"ו. ואם פיר דיא צייט דער האנדשריפט צייגט.

(5) דיא פניני בענינגען דארט: אמר החכם, הנשמה צורת השפל (?) והחכמה יתכסה והבוטח עדיה *).

(6) דאם ענדע: שאלו לאיש מהסודים: איך אתה עומד בעבודת הבורא * יכו'.

(7) דאן פאלגט: פתירת משלי הפילוסופים עם מעשה אניקס וכו' וויא אין דער פעטערסבורגער הגדרשריפט * (נאך גיינערס צייטשריפט) דאם ווארט 'פתירת' לא"ט דוקעס וועג.

בקבוצ 429 באשפט ר' מיכאל ה"ל, והס' פניני המליצות הוא כאלה מהם; ומדברי החכם דוקים על ספרנו הזה כ"ל כי לא ירד לסוף חכונתו ואך לפי השקפה הראשונה חרן עליו משפטו שם; ועמו הסליחה.

(9) המאמר הזה סחוס מאד וקשה להלמו אף לדין ממנו על זמן ה"כ'.

(10) אין טעם ושחר להמאמר הזה המלא שגיאות שנמלטו מעט המעתיק ואין ספק כי ז"ל כמו שכתוב לפנינו ובספרנו זה, הוא א'.

(11) הוא הוא המאמר אות רע"ז בספרנו זה, אחריו יבואו פה השירים לר'

מכיר הגמלאים ג"כ בכ"י מיכאל.

(12) לא כן נכבד! הקבוצ כ"י פיטרבורג שממנו העהקתי ס' פניני המליצות כולל ס' התפוח מלפניו וס' סוד הסודות מלהארו כאלמד בהקדמתי (דף II) ותו לא, והכ"י מכורך בהכריך מיוחד כספר בפני עצמו. והמאמר: פתיחה (כן כתוב באמת בכ"י שלפני והא' דוקים השמיט המלה הזאת) משלי הפילוסופים וכו', נמצא בראשית כ"י אחר, ג"כ מכורך בהכריך כס' בפני עצמו, הכולל ערך י"ט מאמרים קטנים הגמלאים כלם או קצתם בספר משלי הפילוסופים הגדפס שאיננו תחת ידי לעיין בו, ולכן בכלל נסחרו ממני דברי המרשים במכ"ע של הרב הח' גייגר; והגהה אמרתי להעיר כי בעברי על פני הספר כ"י הזה לבקש בין 'מליצות החכמים הפילוסופים וחידותם ומוסרם'

קדמם ודודו ישנו יגמל פהוא: מיחזקה ים שיאל האמה (ח)
 קדמם אם חששה קדמם (י כל ים קרו, קדמם חושש איה זאם
 ים גלאי חושש ים ים יגמל, חוששה חוששה קרו בלשה גלא (ט)
 יגמל חושש

(ד) חוש חוששה, חוששה יגמל חוששה חוששה קדמם יגמל (י)
 קדמם יגמל חוש חוששה

ס פ ר

פניני המליצות

ומשלי הצחות אשר חברו נמריו וקבץ (ה) שריריו (א).

אמר החכם: ים יגמל קרו (י) חושש חושש יגמל יגמל (כ)
 חושש חושש יגמל קרו (י) חושש חושש יגמל יגמל (כ)

(א) הנשמה צורת השכל (ב), והחכמה יפיה והמוסר עדיה, החושש
 (ב) א"א (ג): ברא אלהים שני עולמות וביניהם גבול, הראשון
 למעשים והשני לגמול. (ב*)
 (ג) א"א: מדע (ג) אשר לא יועיל למי שידענה, כממון אשר לא
 יוציאו ממנו *

(ד) א"א: בבוא קורות הזמן עליך, אל תבקש גמולך כי אם לפי פעליך.
 (ה) א"א: במקום אשר ישים אדם נפשו שם ימצאנה; אם תרימנה
 תרום ותגדל, ואם תשפילנה תשפל ותדל.

(ו) א"ה: צריך למשכיל להיות גאה ושפל, גאה למתנאה ושפל לצרכים
 אליו.
 (ז) א"ה: הנכבד (ג) מכבד מקומו, כי המקום לא ירימו *

שיר על הענין:

אתה (ג) תכבד מעלתך כי מעלתך לא תכבדך

כאשר יהי עושה תהי מוצא ושאל לאביך ויגדך. (ח)

(ה) כן כתוב בכ"י פה ובחוקספרד, והוא י"ל: וקבלוהו כתקון סג"ל; עיין
 הערות ומלואים להקדמה.
 (ג) עיין הקדמה דף XI והדע דברי.

(ח) תפלה לאיש מן החסידים: אלהים הנני, נפשי הרדה מפניך, כאלו היא עומדת לפניך, ותן לי לב^ט לפניך לעשות כל הפציק.

(ט) א"ה: העולם נוה היגונות והעונות, ועל כן מי שימות ימלש ומי שיחיה ילכמי

(י) א"א בענין השיבה: השחרות ליל המשובה, והשיבה שדר (ב) התשובה. שיר על הענין

(ע"מ ז"ל ויחד ז"ל ויחד ז"ל).

מה ישרו מעשי כתי עולם ז) חלובשים לבן ביום אבלם
כן שערתוי לבשו לבן על נוד יפה נער וסר צלם.

(יא) א"ה: בעוד יש לאל ירך, והאל יורך^ט הכן צדה לבית מוערך; ובעוד חיותך, מהר לתור מנותך, ועשה מה שתמצא אחר מותך.

(יב) א"א: אין כבוד כעונה^ט ואין קלון כנאוה, ואין מדה טובה כזריוות, ואין רעה כעצלות, ואין גבורה כהתאפקות, ואין עשר כהסתפקות

(יג) א"א: כשתקוה אל תקוה כי אם לבוראך, וכשתפחד אל תפחד כי אם מהטאך.

(יד) א"א: לא יודע הדברים כי אם בהפכם ולולא הרעה לא יודע יחרון הטובה, ולולא הדבור לא יודע התשובה^ט

(טו) א"א: אלהי מה טורי^ט החובה במי רצון ואהבה, אלהי יעלה זכרתי לטובה, ואל תרחק כי צרה קרובה, והבט נא לגדל התלאה ואל

תבט לגדל המשובה; מהה חובה במי אהבה, ואל נא תהא המאת יהודה עוד כתובה.

(טז) אמר מלך ממלכי המערב לאיש מן המוכיחים: הוכיחני, ובמוסרך הטוב הזהירני, ומעשי הרעים הודיעני. אמר: חלילה לי מעשות זאת,

כי אם אמר לך האמת אפך בי יחרה, ואם אכוב—אלהים אני ירא.

(יז) אמר החסיד בענין המות: המות קשה^ט מכל אשר לפניו ונקלה מכל אשר לאחרייו.

(יח) אשה מכנות ערב^ט מתו שלשה מבניה והתגהמה תקף מוחם, ויאמרו לה: איך תתנחמי מהרה על בניך? אמרה: שתי מדות בנחומים,

השקלה בלילי המות, והשקלה בלילי המות.

(כ) כן כתוב על זד הגליון ובפנים: טלך? IX קד מוקדם קיש ט

שמתה בעולם הזה ושכר לעולם הבא; ושתי מדות רעות ברבות האבל:
אבוד שכר התלאה וענש על רב הדאגה. שיר הענין;
(ע"מ יחד וז"מ יחד וז"מ ויחד ומנועה).

בעת בא התלאה קבלנה ונפשך בתלאה אל תחבל
הגם טובה ה' תקבל מאלהים בטוב פנים והרע לא תקבל?

(יט) שאלו לזקן איך ענינך בעולם הזה? אמר: אני כבהמה¹⁴,
משובות אבוסה ומעונות עמוסה.

(כ) אמר התכם: היה לי אותב¹⁵ נאמן מן החסידים ותלה את חליו
אשר מת בו, ואתרי מותו ראיתיו בחלומי והייתי אומר לו לו בחלום:
הגד נא לי מה מצאת, ומיום הדין איך יצאת, ועל החשבון איך נשאת?
והיה אומר לי: מצאתי אתרי המות מי שהשכחתי מעם המות, מצאתי
ספר פתוח והשולחן ערוך, והנוגשים אצים, והדין נחתך, והדין לא ישא
פנים ולא יקח שוחה. שיר בזה הענין:

(ע"מ ז"מ ויחד ג"פ זלתי, ז"מ ויחד ז"פ וז"מ בסוגר).

אמרו לשרינו¹⁶ ולגבירינו מקצת יגוננו ורב צירינו
באנו במעמד זה אשר יבער באש עד כי כתנור נכמרו עורינו
די לאנוש משכיל במוסר הכסיל אם לקחו מוסר במוסרנו
ובעודכם חיים וידכם יש לאל הוחרו פן יסרכם מקרנו.

(כא) אמר החסיד: כל המגביר¹⁷ על שכלו תאותו לא יצליח בעוד
היותו ולא יגוח אתרי מותו.

(כב) א"א בענין השיבה: כל מי שלא יבוש מן המשובה, ולא יכנע
בבוא השיבה, אין לאתדירתו תקוה. שיר בזה הענין:

(ע"מ ז"מ ויחד ג"פ זלתי, ז"מ ויחד ז"פ וז"מ בסוגר).

דאו ז' כרגע¹⁸ עורבי קדרות אשר אתמול בשערי שערי שקדו
דאו ותוך קירות לבבי קננו מיום אשר משערי נדרו.

ה' ככ"י: מוז ולפי המשקל ז"ל: מוכה.

ז' ככ"י: ראו (כחרוז ראשון ובשני), אבל הכון כחקון הר"י: דאו, וכמו
שנדפס בכתמני, וכמלאכת השיר; וכמו כן נרדף לקרוא: עורכי, במקום: עורכי
שכ"י, עיין הערות בסוף הספר.

(ג) תפלה לאיש מן החסידים: אלהים רחם, בעולם הזה דלותי, ובעת המות שפלותי, ובמחשך הקבר שוממותי, ובמעמד הדין לעזרני אל תאחרני, וענתה בי צדקתי יום מת.

(ג) א"ה: אם תצטרך¹⁹) לאחר תשפיל גאונך, וכשתבקש שאלה גלה חסרונוך. שיר בזה הענין:

(ע"מ יתד וז"מ יתד וז"מ יתד ומנועה)

הלא די לך²⁰) במרפי מזמני ואל אמיר בקלון את גאוני
לבלתי יאמרו עלי בני איש ראו חסד פלוני על פלוני
בעת לא אהיה חסרו מקבל השבתיו כאשר הוא יחשבני
אהבתיו אם יבקש אהבתי ואותו אטוש א) עת ימשני.

(ד) אמר החכם: העולם הזה למי שיגבר עליו, והעולם הבא למי שיכנע אליו.

(ה) שאלו לאיש מתעסק במלאכתו אמרו לו: מה אתה עושה? אמר: אני במלאכתי ב) נעזר עד שיבואני מן השמים מה שנגזר.

(ו) אמר החכם: כל הנלכד בחבלי הנשים סופו לאנחה אחר שמתה, ליגיעה אחר מנוחה, ולרשע אחרי הכשר, ולעניות אחר העשר.

(ז) אמר בענין בקור אוהבים: אם תמעיט²²) לבקר תתיקר. שיר בזה הענין:

(ע"מ יתד וז"מ יתד וז"מ יתד ומנועה)

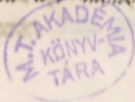
ידידך אם תבקר יום בחדש תהי נכבד ותחשב כנפשו
וסדר לא יגלה כל מאורו בליל תמו לבד פעם בחדשו.

(ח) בא אחד מן הרבנים לבקר איש חסיד נטוי למות, ומצא אותו חלוש, דל וכחוש, ומרב תעניותיו, דל בשרו ושפו עצמותיו, וכאשר מת הפשיטתו לרחוץ גופו, והגה צפד עורו על עצמו, וכמעט לא ידע מקומו. שיר על הענין:

(ע"מ ז"מ ויתד ז"מ ויתד וז"מ)

מפחדך נפשך²³) בצום ענית עד כי כחוש השערה דמית

א) כן כחוב על הסך, וכנסים: חנושה; ולפי המשקל ז"ל: חנושה
ב) מזה דמתי כי גם בתחלת המאמר ז"ל: מלאכתו במקום: במלכותו שבכ"י
לו שעל הסך: במלאכתו!?

יגעו בני עולם וינגעת לטוב איך ירדו הגה ואת עלית
 אצרי פעליך (ח) הכי נפשך בכס (ג) כבוד ואותה משאול פדית
 (כט) תפלה לאיש מן החסידים: אם הקריבני עוני לזעמך, יקריבני
 במחוני בך לרחמי; והיה לי מוחל וסולח למות ולהרדתני, ובקבר ואפלתו,
 ביום החשבון ומהומתו, ובמעמד הדין ואימתו
 (ל) אמר החסיד בענין התנף: שוחק ומתודה הטאו, טוב מבוכה
 ומתניף בוראוי אמר המשורר ועשה זה השיר:
 (ע"מ ב"ס וימד ג"פ)

אל נא תדוי תנף למען כי אגוש תנף ומתחסד אלהים שונאו
 שוחק ומתודה לאל הטאו הלא ג) טוב מאגוש תנף מרמה בוראו,
 (לא) שלח מלך (ערבי) לאחד מן החסידים לבוא אליו ולהוכיחו
 ויאמר החסיד לשלוחו: לך אמור לאדונך, כי אם אלך לו ויכבדני, בהבלי
 עולם ושיאני; ואם אמר לו האמת יחרגני, ואם אשקר בוראי (ד) יענישני,
 ואין לו מעלה אשר אחכמנה, ואין לי מעלה אשר יוכל להשפילנה
 על בן לא אלך אליו.

(לב) א"ה בענין המוסר: צרך הגפש (24) למוסר כצרך הארץ למטר.
 (לג) א"א: בעת המבחן (ה) והמחקר (25) יקל האדם או ייקר.
 (לד) הגידו לאיש מן החסידים (26) כי אחד מן הפריצים נתלה,
 ויאמר החסיד: כל עווב הנכותה ברשעתו העיץ יתקן את אשר עותו;
 אמר המשורר:

(ע"מ ב"ס וימד ג"פ בדלת, ב"ס וימד ג"ס וימד ג"ס בסוגר)

אמרו לאיש חסיד אשר נתלה אגוש פריץ ואמר יד עוניו (ו) צמתו
 כל מי יעות את נתיב ישר ותם העיץ יתקן את אשר הוא עותו.

(ח) לפי המשקל, ובכ"י פעלך.
 (ג) בפנים הכ"י: בהם, על הגד כחוב: ג"ל בכס, והנכון: "בכס" כבהחכמוני,
 ועיין הערות להר"י.
 (ג) בכ"י נמשחה המלה הזאת בסוגר ולפי המשקל מקומו בדלת.
 (ד) כן כחוב בכ"י.
 (ה) בפנים הספרי: המוכחר, ועל הגד: המבחן.
 (ו) בכ"י ידעוניו (?!) וראוי להפסיד בין הדנקים.

לה. שאלו לאיש בא בימים על ימי בחרותו ואמר: חלפו ממני
 כצל (27) ימי הבחרות, ועפה (6) מרכבת הנערות בשדה התאווה והשרירות'
 לו) א"א: הוי בני אדם הידעתם כי נוסעים (3) לבאר שחת עמוקה,
 והיא דרך רחוקה, לכן הבינו צדה (28), ומבורר הצידה—העבורה'
 לו) א"א: בית הקברות יעורר ישני (29) המחשבות ויסיר תרדמת
 הנפשות וראות המתים יזכיר הפותים.

לה) איש מן החסידים דברו עליו (30) רעות למלך, ואמר אחד מהם
 הוא הונף וגונב דעת הבריות, ואמר אחד אני ראיתי בלילות יוצא
 לקברות גונב תכריכי המתים, ויצוה המלך לאחד מעבדיו להתחבא
 בקברות עד יראוהו ויעשכנ. והיו בהצי הלילה ויבוא החסיד לקברות
 ויבוא בקבר אחד אשר חפר והוציא שלשלת ברזל וקשרה בצוארו והיה
 מושך השלשלת בחוקה ואמר: אוי לך גוף נגוף, וגויה עניה, ורוח סרות,
 ונשמח נשמה, אנה תברחי וזה מקומך, ואנה תלכי וזה הדומך, הוהרי חוסרי
 ראי יסודך, ראי מעמדך, ראי בית מעודך, לא על במתי שחק תרכבי,
 פה תשכבי; וכשמוע האיש דבריו הלך והגיה למלך כל אשר ראה, ויצו
 המלך לענוש על אויביו ענש גדול ואמר המשורר:

(ע"מ צ"ס וימד ג"פ)

איש מחסידי הזמן היה בליל יוצא וחש (2) עד הקברות כצבי
 ויהי (כמו) נכנס (7) בתוך קבר ונו— תן (5) עול בצוארו כעבד בשבי
 ויהי (1) במר בוכה וצועק אוי לך גופי ונפשי איך לזאת לא תחשבי
 נפשי דעי אם במתי עב תרכבי עד פה תהי באה והנה תשכבי
 התנערי מן הזמן קומי שבי הסתתרי עד יעבר זעם וחבי.

ל"ט) אמר החכם: ימי עולם הזה מסעות לעולם הבא, כי בכל יום
 ויום יסע מסע אחד לארצו עד יגיע אל מלון קצו'

(א) ככ"י: ועוסה?
 (ב) ג"ל: חסם. סר"י.
 (ג) כפנים הכ"י: וחון, ובצל וחם.
 (ד) ככ"י: ויהי הנכנס, וע"מי המשקל צריך להוסיף יחד אחד. ק
 (ה) ככ"י: כולה גדלת והתלווקה לפי המשקל.
 (ו) ככ"י: והיה, והחקון לפי המשקל. (א) עושתי י"א

(מ) תפלה לאיש מן החסידים: אלהים המול על הלשת שכלנו, ודוע מפעלינו, ומוער ימי היינו ושנינו, ואבוד החסידים ממנו.

(מא) אחד מן החסידים כשהיו משבחים אותו⁸¹) בני איש היה נושא עינו לשמים ואומר: אנא אלהים אתה ידעת בעניני מה שלא אדע אני, ואני יודע כנפשי מה שלא ידעו אלה⁸²) מזדוני וכחשי, אלהים תענישני ב) כאשר ירונני, ומוב מאשר יחשדוני, ומחול מה שלא ידעו מרוע פעלי, ואלתענישני ג) במה שהם משקרים עלי.

(מב) א"א: בית הכנסת פרדס החסידים והתמימים ומאסר הפריצים והאשמים.

(מג) השב מעון כמו שאין לו עון.

(מד) אמרו לאיש מבני ערב: במה שתרצה להקביל פני בוראך ביום מותך? אמר: בתשובה ממושבה⁸²), ונקיות מאכזריות, וטהרה מעבירה⁸³) מה) א"א: מי שיעזב כל העולם לקח הכל ומי שיוספיק לו מעט לא יחסר כל.

(מו) א"א: גן עדן מדרך לרגלי השפלים והנרודים ומושב הדלום והעבדים.

(מז) א"א: העולם הזה מקלט הרשעים ומאסר החסידים והישרים.

(מח) א"א: החסיד כראי מוצק לחברו, כי הוא מראה לו יפיו ולא יעלים ממנו דפיו.

(מט) א"ה: ראוי למשכיל להביט 7) בכל יום בראי מוצק צורתו, אם הוא נאה אל ישראל במעשיו געומותו, ואם הוא מכוער אל יחביר רוע מעשיו לרוע תכונתו. אמר המשורר:

(ע"מ ב"ח ויחד ג"ס בדלת, ב"ח ויחד ב"ח ויחד וג"ח בסוגר)

רויט קנות⁸³) כוטר ותם ה) קח לך ראי

מוצק והביטה יפי צלמך

ח) בכ"י חלל, והתקון כהר"י.

ב) בכ"י: שימני, ועל הגד: תענישני.

ג) כן כתוב על הגד, ובכ"י: ועל תעשיקוני בינה?!

ד) בכ"י: להכינו, והקון הר"י (להביט) יותר נכון.

ה) בכ"י כתוב בלי טעם ושחר: דרוס קגוס מוסר ותגה (?) קח לך ראי מוסר וכו', אבל האכון שראוי לתקון לפי שכתוב בפתחמני (מלאכת הסיכ, 42)

וכמו שהעיר החכם הר"י בהערותיו המחממות עיי"ש.

אם תחזה בו מום היה נזחר לבל
מום המאך תוסיף עלי (ב) מומך
או אם תהא נאה היה נשמר לבל
תחסיר ברוע פעלך תומך
אם תעשה כן אויבך תהלוש
וברוב גאונך תהרום קמוך.

- (ג) אמרו להבם כי איש אחד נעשה פרוש ונבדל מן העולם, וא"ה:
כל המגרש העולם הזה יירש ⁽³⁴⁾ העולם הבא.
(ד) א"ה: עשה מה שתמצא ירך בעולם הזה כאילו לנצח היתך ועשה
מה שתמצא בעולם הבא ⁽³⁵⁾ כאלו הגיע זמן מותך.
(ה) שאלו לחסיד: במה יודע החסיד? אמר בארבע מדות: שהוא
מתנחם במה שאבד לו, וסובל בלב טוב מה שנגזר לו, ואמין לב
בתלאות לסבלם, ומסתפק בחלקו מן העולם.
(ו) שאלו לאיש מה פרישות? אמר: שלא תבקשו העובר והאובד
ושלא תעזבו העומד.
(ז) א"ה: מי שהקבר בית מועדו ובמעמד הדין מעמדו והבורא
שהדו ועדו, צריך לבכות מחמדו, מיום הולדו ⁽³⁶⁾ עד יום מועדו.
(ח) איש מן החסידים היה מוכיח בנו שהיה רודף העולם ואמר לו:
בני אתה רודף ⁽³⁷⁾ ונרדף, תרדוף אישר לו תשיגנו וירדפך מי שלא תמלט
ממנו. אמר המשורר:

(ע"מ ב"ס ויתד ג"ס דלת, ב"ס ויתד ב"ס ויתד וג"ס בסוגר).

- רודף יקר תבל תנואות יצרך חבר והסר מזהבך סיגך
תרדוף אשר לא תהיה משיג ימי עולם וירדפך אשר ישגך.
(ג) איש נאסר בבית המלך על המאזו אשר המא וחלו פני המלך
להתירו ואמר המלך מי שאסרתו המשובה—יתירוה התשובה.
(ד) א"ה: יסוד העולם הזה הנכסים, ויסוד העולם הבא המעשים.
(ה) אמרו לאחד מן הפרושים: מדוע נבדלת מהנאת העולם והיא

(ה) ב"ס: על, כגד המשקל.

מותרת לך? אמר: אם היא מותרת לי עזבתי חלקי לכבוד אלי, ואם היא אסורה לי עזבתי הראוי לי.

(נט) שאלו לחכם: מה אתה אומר בעניני תבל? אמר: עמורים כל משאביה³⁸), רבים מכאוביה.

(ס) ושאלו לאיש אתר על עניני תבל, אמר: אין שמחה בטובהה, ואין שלווה מדעתה, כל עשיריה יגעום וחסירה—ימיהם רעים.

(סא) איש מן החסידים היה נוסע עם חבורה בדרך וירד עליהם גשם ואבני אלגביש, ויחרד האיש ויאמר: אנא רבון העולמים, כבד הראתנו גבורתך הראנו חמלתך.

(סב) שאל מלך אחד מן החסידים להוכיחו בשתי מלות קצרות וכוללות. אמר: אהוב הבורא ומאוס הנברא, והיית מוצק ואל תירא.

(סג) א"ד: האות על דלות בן אדם ותולשתו כי תביאחו הדרוה ממקום אשר לא קוה, ויביאחו המגור ממקום אשר לא יגור.

(סד) ואמר אחר: כשלא יהיה האל בעזר האדם תבאחו ההוה ממקום התלוה והמגור ממקום השלוה, והיגון ממקום התקוה. אמר המשורר:

(ע"מ יתד וז"ל יתד וז"ל יתד ומנועה)

בעת לא יעזור האל לאדם	באש צרות יהי נשרף ונכוה
ורע משוב יבאחו בכל עת	והוה (ה) מפאת שמחה וחרוה
ומגור ממקום השקט ושלוה	ויגון ממקום ישעו ותקוה.

(סה) שאל חסיד לבנו: מה החסידות שאתה עושה? אמר: כשייטיב לי האל אהורנו, ואם יענישני אשמר במוסרו ואקבלנו, ובהיות לי יכלת על אויבי לא אויקנו. אמר אביו: ברוך אתה בני כי עצם מעצמי ובשר מבשרי אתה (ז).

(סו) אמר החסיד: כשתתפללו שאלו מהאל שאלתכם בשעת תפילתכם³⁹) כי היא מברר השעות ואז תפלות נשמעות.

(סז) טוב מועט ומספיק מהמון רב ומזיק. אמר המשורר:

(ע"מ ז"ל ויתד ומנועה ויתד ומנועה)

די לך אגוש לאסוף הון	כי ריק תאסף ותחזיק
יען מעט הון ומספיק	טוב מהמון ומזיק.

(סח) א"א: תוכחת הידירים⁴⁰) מהוקת לולאות האהבה וקוצרת קוצי האיבה.

(ה) זכ"י: והמה, ומקון הכ"י עדיף.

(ז) חמה — חסר זכ"י.

(ט) א"א: המוסר הרב לא תשוב אהור והסבל טוב מרכבה לא
יפול רוכבו אהור.

(ע) א"א: אתמה למי שיקנה ⁴¹ העבדים בהוננו ולא יקנה החפשים
במתק לשוננו. אמר המשורר:

(ע"מ יתד ומנועה ד"פ)

אשר יש לדודיו בפיו מענה רך יהי רב ששונו וישגי רצונו
תמה נא לקונה עבדים בהוננו ולא ירש ⁴² חפשים, ³ במתק לשוננו
(עא) אמר החסיד: בבוא הצרות ⁴² הגדולות עליכם השביחו גלי
התלאות בכת הצדקות והתפלות.

(עב) א"ה: חובה על כל מספיק לבל יכתפק במעלה שפלה, רק יבקש
לו בשני עולמות המעלה הגדולה.

(עג) מת איש מן החסידים, ובהגיע הדבר למלך אמר: אוי לנו כי
מת ראש מן המשכילים, ומורה הכסילים, ועבד השפלים, ואהי הדלים.

(עד) שאלו לחסיד שהיה מתאנה, אמרו לו למה אתה נאנה? אמר:
על חוב ידעתיו ולא פרעתיו. אמר המשורר:

(ע"מ צ"ח ויתד ומנועה יתד ומנועה)

שאלו לאיש מה יונך אמר להטא רב אספתיו

אדאג עלייך חוב ידעתיו עלי אבל לא ⁴ פרעתיו.

(עה) אמר החכם: כשתלמוד חכמה ⁴³ אל תביט למי שהוא פחות
בכסילים, והבט למי שלמעלה ממך במשכילים.

(עו) א"ה: השתיקה חובה ומעטים עושים, והאמונה אהובה ורבים
מוסאיה.

(עז) א"ה: כל המדבר בלי נכדה מועה.

(עח) אמר: המשכיל הנשאהו חכמתו ואם מעלתו בזויה, וירבו
אוהביו ואם הוא גר בארץ נכריה. שיר על הענין:

(א) בפנים: ירד, ועל הצד: ירש ובפניהם מנועה יתרה, נגד המשקל.

(ב) צ"ל: פעם חפשים ופעם חופשים, ולפי המשקל ראוי: חפשים.

(ג) צ"ל: על, נגד המשקל.

(ד) בפנים כחוב: עלי ולא, וצ"ל: חבל; ואני תקנתי לפי המשקל.

(ע"מ יתד וז"ס יתד וז"ס יתד ותמועה)

אנוש יקר במדותיו ושכלו בארץ נוד ואם אפסו אהוביו
והשכל יהי נחשב בארצו לגר תושב ואם קרבו קרוביו.

עמ) א"ה: כל המכניע שכלו לתאותו לא יצליח כל ימי חייתו, ולא ינוח אדרי מותו.

פ) אמר: היצר הרע מפתח לבעלי העבירות ובריה לשערי הצדקות.
פא) אמר: לכל דבר מום, מום החכמה שמהה, מום היראה שמחה⁴⁵,
ומום הגבורה האכזריות, ומום הצניעות הפתיות, ומום הדפי הגאווה, ומום השכל התאוה*

פב) בענין הכילות: איש מבני ערב הרף לאיש כלי ואמר, כל אורח אשר יבוא בביתך הוא חסר הנחות⁴⁶ ורב יגון ואנחות, בכל יום אנחתו סעודתו, ובלילה יצועו על זרועו. שיר על הענין:

(ע"מ יתד וז"ס יתד וז"ס ותמועה)

אנוש הרף לאיש כלי ואמר (א) אשר יחנה בביתך רב יגיעו
תענהו ברב צמא ורעב וטוב לך כי תשו (ב) סבין בלועו
ואנחתו סעודתו ביומו ובלילה יצועו על זרועו*

פג) איש נאסר בבית הסהר וכתב אל מלך לבקש מלפניו להתירו
ויכתוב לו המלך: כאשר טעמת דבש עבירה תטעום לענת (ג) העבירה.
פד) צוה הרחם לבנו: למוד חכמה⁴⁷ להתגבר בה על המשכילים
לא לרמות על הכסילים. שיר על הענין:

(ע"מ יתד וז"ס יתד וז"ס יתד ותמועה)

אנוש צוה בעת מותו לבניו קנו חכמה ותהיו בה אצילים
ולמדוהו למען תגברו על חכמים (ד) לא לרמות על כסילים (ה)

א) ככ"י: ואמר לו, נגד המשקל.

ב) כן כתוב ככ"י, וזה נכון.

ג) ככ"י לענס.

ד) מלת: חכמים, נמשאה ככ"י בלח, ולפי המשקל מקומה בסוגר.

ה) ככ"י: הכסילים, ולפי המשקל ז"ל בלח ה"ח.

פה) אמר החכם בענין התאוה: התאוה אחות ⁴⁸ העורון, והגאווה אם השברון, והעצלה בת החסרון.

פו) איש מן החסירים הלך ⁴⁹ את תליו אשר מת בו והיו אוהביו משבחים אותו בעת מותו, ויאמר להם: הניחוני מן התהלה, ועזרוני בתפלה, ובקשו על עוני מחילה. שיר על הענין:

(ע"מ יחד וז"מ יחד וז"מ יחד ומנוטה).

אנוש חלה חלי מות והיו	חבריו בערו מרבים תהלה
השיבם: אל תנחמוני בהבל	ומדוע תסיתוני במלה
שעו מני ועזבו התהלה	בעת כזאת ועזרו בתפלה.

פז) איש מבני ערב בא לבקש חסד מאנשים והיו נבוכים באבל, אמרו לו: הלא תראה התלאה הבאה עלינו כי עתה באת עלינו, אמר להם: זאת התלאה לא היתה מכם תהלתה ולא תהיה מכם אחריתה, כן היתה (6) לחולפים לפניכם וכן יהיה לבאים אחרים. ויטיבו דבריו בעיניהם ויתנו לו כפי מכת ידם.

פח) א"ה: כל המשכיל בעת כעסו ישאיר לאהבה שארית, ויזכור בראשית מעשיו האחרית. שיר על הענין:

(ע"מ ז"מ ויחד ג"פ)

משכיל בעת כעסו יהי כובש חרון אפו ויתאפק ולא יפר ברית ובעת אשר יהשוב להנקם באיש יזכור בראשית מעשיו האחרית. פט) אמר החכם: כל המסתפק במה שנתלק לו, הניח מן היגיעה נפשו ושכלו*.

צ) אמר: הוצאה מעוטה ⁶⁰ על סדר. תספיק יותר מהוצאה מרובה בלי סדר.

צא) אמר: האמונה ערומה בלי לבוש, וכסותה הנדבה, ומעילה האהבה, ועדיה הענוה, ומומה הגאווה.

צב) א"א: כשתוכל לעשות טוב אל תאחר לעשותו וכשתוכל לעשות רע התבונן באחריתו. שיר על הענין:

(ע"מ יחד וז"מ יחד וז"מ יחד ומנוטה)

בני כל עניני מוסר ארוך	בעת תוכל עשות טוב אל תאחר
ואם תוכל עשות רע אל תמהר	והתאפק ביומך עד למחר.

(6) כן על הלך, וכפנים: מסיב.

צג) שאלו לחכם: מי החסיד? אמר: הגבוה בעניו והגבבך בעיני אדוניו.

צד) א"א: אין משגב לעזרה כמו הסבל בבוא הצרה.

צה) א"א: עון יועץ רע בגמילת חסד כמו מונע החסד.

צו) אמר איש מן החסידים: כל ומו וגעתי עם שני אנשים, עם איש אשר בו אמונה והוא מורד, ועם איש אמונה אין בו והוא מתחסד, זה מאבד הלכו במרדותו וזה ישיא בני אדם בהתחסדותו.

צז) א"א: אל תפר ברית אוהב תאהבנו על ספק אשר לא תדענו, ואל תמנע דבריך ממנו עד אשר תוכיחנו. שיר על הענין:

(ע"מ יתד וז"מ יתד וז"מ יתד ומנועה).

אשר ירצה שמור אהבת ידיו בעת כי יחמא לזכות ידיו ודורש מזמן רע בלי ח) חמא בלי רע עזבוה זמנו.

צח) שאלו לחכם: איזה טוב, המוסר (א) או היחס? אמר: המוסר (ב) כי היחס צריך למוסר ואין המוסר צריך ליחס.

צח) אמר: אם תעשה חסד (ג) לאדם תהיה גביר, ואם תקבל חסד תהיה אסיר, ואם לא תצטרך לאדם תהיה חברו (ד).

צט) שאלו לחכם בעד אחד מהשופמים הרשעים ואמר: שוד עניים צבר וכמס, ודינו עול וחמס, וצדקו כענן בקר, וישרו בשכבת הטל וחם השמש ונמס. שיר על הענין:

(ע"מ יתד וז"מ יתד וז"מ יתד ומנועה).

אשר ישפוט בעול יהיה היש גדולתו כמיט תוצות למרמס

הכי שחד ושוד צבר ג) וכמס ודינו ליקום עול וחמס וצדקו כענן בקר וישרו שכבת טל וחם שמש ז) ונמס.

ה) יתד וז"מ יתד וז"מ יתד ומנועה.

ה) יתד וז"מ יתד

ה) ככ"י מבלי חמא, לפי המשקל המ' יתד וז"מ יתד ומנועה.

ב) «אמר המוסר» יחסר ככ"י, והר"י הוסיף לפניו התחכמו.

ג) כן כתוב על הגדי ובפנים: ושר נבא?!

ד) ככ"י: השמש, נגד המשקל המ' יתד וז"מ יתד ומנועה.

ק) א"ה בענין היסורין; טוב בעיני לעמוד בריא ולהודות על הטובה משיבואו היסורין ואמבלם באהבה.

קא) א"ה: הנכבד נכבד ואם ידל ונאבד, והנקלה נקלה ואם לשמים עלה *).

קב) אשה חסידה ראתה בני בליעל מתחברים לעשות עבירה ואמרה להם: אלו יבאישו התמאים לא נתחברו הברואים. שיר בענין: (ע"מ ז"מ וימד ומנופה וימד ומנופה)

אשה יהירה בבנות פגעה בזרים הטאים (ב)
אמרה ראו סוד מרעים מתחברים על הטאים
לו (ג) יבאישו עונות (ג) לא נתחברו הברואים

קג) מנהג בני ערב לעשות בתחלת שנתם יום שמחה והלולים ומשלוח מנות איש לרעהו ושרי המלך שלחו ביום ההוא מנחות למלך איש כמתנת ידו, והיה בהם איש חכם בהכמת הכוכבים וכתב «אצטורלב» ** קטון בצפרן בהן היד וחקה הגלגל והמזלות והכוכבים וישלחנהו למלך עם שלשת אלה הברתים:

(ע"מ יחד וז"מ יחד וז"מ יחד ומנופה)

ביום זה קדמו שרים (ד) במנחה פני אדם אשר האל אהבו
ואולם נקלה (ה) תבל בעיני לקדם בה גביר (ו) כיסלכבו
ושלחתי למנחה לארוני נליל שחקלם אשר בו.

קד) איש מאנשי האמונה שמר בריתו לבני אוהבו אתרי מותוה ויאמר לו המלך: הגדלת לשמור הברית לטי שאין לו תקוה ואחרית. אמר

* המאמר השתמש סה עיין בהערות, ומתאסרו בלות 53.

ה) ככ"י: וחוסאים, וזה נגד המשקל.

ב) ככ"י: לא?

ג) ככ"י: העונות, ולפי המשקל ה"ל ויתרה. על המה י"ל י"ל

ד) ככ"י: חננים, ועל הגד: חננים או שרים. א"ל «אצטורלב»

ה) ככ"י: נקלמה.

ו) ככ"י: בהגביר—בלי טעם, ונריך להספקה. א"ל וימנה: י"ל

האיש: כל שומר בריתו למי שנאש מתקתו הוא שומר כפלים למי שיקוה מוכתו, וייטב דבריו בעיני המלך וינשארו.

קה) א"ה: עיקר המעשים ברתומתם ועל כן כל המריע כאלו לא הטיב ⁵⁵) וכל המשמח כאלו לא העציב.

קו) א"ה: מי שיעזור אותך כפי השגתו תגדיל מאד נדבתו.

קז) שאלו לאיש מן הנדיבים: איזו שמתה היא בעיניך טובה, אמר: למשמח נפש עצבה ולהשביע נפש רעבה.

קח) צוה החכם לבניו ^ה) ואמר: למדו חכמה, כי אם תהיו מלכים בה תאשרו, ואם תהיו עשירים בה תכשרו, ואם תהיו עניים בה תעשרו.

קט) א"ה: כל המבקש שמחה בונה המאורעות כמו שיבקש הגנוזה ⁵⁶) בחורי הנחשים והיות רעות.

קי) א"א: כל המחריש ושוטע ילמוד המאמר, וכל המדבר בעתו שכלו לא ימר ⁵⁷).

קיב) א"א בענין המחילה: המחילה תשחית בנבלים כפי מה שיתקן באצילים. שיר על הענין:

(ע"מ ימד וז"ס ימד וז"ס ומנועה)

בעת תמחול לחטאת הכסילים ישובון לעשות חטא בעוילים ⁵⁸)

לזאת תשחית מחילה בנבלים כפי מה שיתקן באצילים.

קיב) שני אנשים היו נוסעים בדרך והאחד מהם גולה לעירו, לרוב עניו ומחסורו, וכאשר קצרה נפשו מיגיעת הדרך וצירו, פתח פיהו ויקלל את יומו, וכה אמר בשירו:

(ע"מ ימד וז"ס ימד וז"ס ומנועה)

ומות לו ^ג) יהי נמכר סגיתו ברב ימים לעולמים ראיתו

ואלו איש תהי נפשו נדיבה במיתתי כמו נפשי פדיתו.

אחר כן נפרדו והלך המשורר שהוא לארץ רחוקה ועשה שירים למלך ויתן לו המלך עושר וכבוד ויפקידו על עיר אחת. ובהגיע דבר

ה) ככ"י: לבנו, והנשואים נרכים.

ג) ככ"י: ומחלו.

לחברו אשר הוגד נגע לבבו בשירו, בא אליו ופגע אותו המלך ברכב
ופרשים ולא יכל להגיע אליו ברוב אנשים וכאשר בא לביתו כתב אלה
שני בתים ופיים לשוער לתתם לו וכה אמר בהב:

(ע"מ יתד וז"ח יתד וז"ח יתד ומנועה)

אמור לשר אשר היום ראיתיו ושש לבי ואם אתמול בכיתיו
היזכור יום מבוכתו באמרו ומות לו יהי נמכר קניתיו.

וכראות השר את שירו יצא לקראתו, ושמה בחבורתו, והביאחו אל
ביתו והגדיל את מעלתו והטיב לו ארוחתו.

קוג) איש מהמשוררים עשה שירה למלך אחד ותיטיב בעיניו
ותהי בידו שתי אבנים יקרות ויתן לזה ארת אשר ביד ימינו ויחשוב
המשורר בלבו עצה לקרת השנית אשר ביד שמאלו ועשה זה השיר:

(ע"מ יתד וז"ח יתד וז"ח יתד ומנועה)

נדיב היר (60) אשר העשיר בני איש ולא מצא בימיו ח) דל וכסכן
שתי ידיו שתי צרות מכנאות וזאת תיטיב והשנית תתכן
בעת הנמול נדיבות יד ימינו תסנא בה אהותה לעשות כן.

וייטיבו שיריו בעיני המלך ויתן לו האחרת.

קיד) א"ה: רב דתלונה בין אנשי האמונה ישחית האהבה הנאמנה.
קמו) שאלו להבם: מי הרשע מכל בני האדם? אמר: מי שיטור
העונות ויזכור הראשונות.

קמו) אכר איש מן הרסידים: כל דרושב אחרתו לא
יתחרט, וכל השומע לתאותו לא ימלץ.

קיו) א"א: אל תגלה הרבמה למואסים אותה, כי אם לכל יודעי
מעלתה ולשומעי עצתה. שיר על הענין:

(ע"מ יתד וז"ח יתד וז"ח יתד ומנועה)

ערוך הכמתך (60) לפני חכמים ולא לפני כסילים יתכסוה
ואם תשליך לך אבן יקרה לרגלי החוזרים ירכסוה.

ה) כ"ל כמו שנמצא בתחמתי ובמלכת השיר, וז"ל יצונו.

ה) כ"ל כמו שנמצא בתחמתי ובמלכת השיר, וז"ל יצונו.

קית) א"ה: הבורת אנשי החכמה תוסיף בשכל ומזכה;
קית) א"ה: צריך לכל דבר שעור אפילו לעצלות ולזריזות ולעונה
ולעזות.

קב) תפלה לאיש מן החסידים: אלהים שים חלקי עם עבדיך ולא
עם מורדיך, ובמנותך הצדיקים כתבני בכפריהם, ובקתהך החסידים אל
תחיני אתריהם.

קכא) שאלו לאדם: מי הוא רע מכל האוהבים? אמר: העוזר בעת
המרחב, ובוגד בעת המצר.

קכב) שאלו לזקן אחד מן המשוררים: התעשה עוד שירים? אמר:
אבדו ממני סבות השיר, כי חלפו בחורותי ואין לי במה אתגאה, ומחה
תשוקתי ואין לי במה אשנה, ואבדו הנדיבים ואין לי בני אהלל,
ומת אויבי ואין לי במו (פ) ארדוף ואקלל.

קכג) שאלו לאיש מן החסידים: איך אתה עומד בעבודתך? אמר:
אם זכינו נעמוד במעמד הנכבדים המהוללים, ואם רשענו נעמוד במעמד
היגעיים האומללים.

קכד) א"א איש חכם: הכילי הוא שומר הונו ליורשיו ועל כן
יקפוץ ידיו לדורשיו.

קכה) אמר החכם (ג): טוב לאיש לצבור הון ולהנחילו לאויביו, ואל
יצטרך בחייו לאוהביו. שיר בזה הענין:

(ע"מ ז"ס ויטד ג"פ)

כל מי יקבץ הון יקבץ אוהבים בו דורשיו ירבו ומעטו עוזביו
טוב לו להנחילו במותו אויביו משירחמוהו בחייו אוהביו.

קכו) כל איש אשר נדבה ירו במתנות, נדבו לו בתהלות הלשונות
קכז) א"ה: לא יפתחו שערי גן עדן לבני אדם כי אם בהנזם
מן העולם.

קכח) א"א: אין פחדו ביום הדין אלא פן יאמרו אם למדת חכמה
איה תבואתה ופריה, ואם קנית תבונה איה פריה ועריה.

(ה) ככ"י: כמה, והתקון עדיף.

(ג) ככ"י: הכילי, וכמוהו בשני דעת הר"י ט"ל: החכם, כי לא הכילי יורכו דעת!

קכט) א"א: איז דאגה רעה כמו תענוג בגנים בלי מאכל, וביאת מרחץ בלי מזון, וקור חוק בלי כסות, וחבר בלי אמונה.
קל) שאלו לאיש: איזה מבחר הבתים? אמר: הבית—אשר התענוג (ח) בו נסמך (61) ואוירו זהיר ורך, ואור העין ברחבו נמשך, (ואיזה ג) רע הבתים? אמר: אשר) זרם מים בתוכו נתך.
קלא) איש מהמלכים צוה פקידו ואמר לו: בקש לי סופר משכיל שתעיררו רמזתי, ותבוננהו שתיקתי, ולא יצטרך למלתי. שיר על זה:

(ע"מ צ"ח ויחד צ"ח ויחד וצ"ח)

מלך לאיש מיועציו צוה ארת לבד ממך שאלתי
לדרוש אנוש משכיל לשרתני שלא יהי צריך למלתי
רק שתעיררו רמזתי ותבוננהו חיש שתיקתי.
קלב) שאלו לאיש מבני ערב: מי הנדיב? אמר: הפורש לרעב לחמו, ודורש טוב לעמו, ומחרתו טוב מיומו, ומכין צדה לבית עולמו.
קלג) א"ה: כל הבא בעבודת המלך (62) בלא אמונה, מביא נפשו לסכנה. שיר בענין:

(ע"מ צ"ח ויחד צ"ח ויחד וצ"ח)

כל איש אשר יחסה בצל מלך יהיה בתם מעשיו ובאמונה
כי אם ישרתהו בלי אמן נפשו יהי מביא בסכנה.
קלד) שאלו לערבי על איש בעל לשון, אמר: אין ערוך אליו בלשוננו, ואם ידבר ימשוך הלבבות בניבו, ואם יתוכח יצדק בריבו, ויגבר על האמת כובו.
קלה) א"ה: מי שלא יבוש ברוע מעשיו מהקרובים יבוזהו הרחוקים.
קלו) תפלה לחסיד: אלהים אל תחלל כבודי, ואל תשפיל חודי ואל תצריכני לאדם בעודי.
קלא) דעו בני אדם כי מתר לבית מועד אתם באים ובנסרת הברית מובאים ולתת חשבון נקראים* אמר המשורר:

(ח) ככ"י: התענוג בו נסמך?! ועיין הערות.

(ג) ככ"י חסר המאמר המוסגר הזה והר"י הוסיפו.

(ע"מ ז"ת ויתד ג"פ זלתי, ז"ת ויתד ז"פ וג"ת זסוגר)

לא (א) נמלטו מיד שאול האומרים כי הם בחזקה לקחו קרנים
ימים יצורון כל בני תבל בה— כותם (ז) ובמולג שלש שנים
ישכיב עלי עפר לבן עשיר וכן חלך בשדה גזרע (ג) כלאים
עולם כמו תופת והאדם כמו רצפה והמות במלקחים.

קלז) אמר חתכם: המוסר הנחמד טוב לאיש מן היהם הנכבד.
קלת) שאלו לאיש מי (7) הצדיק? אמר: מי שייטיב אל מתי סודו
ולא יזיק לאדם בלשונו וידו.

קלט) אמר: כל המרבה שבועות יחטא, כי סופו לחלול או להרשה.
קמו) אמר: שבועת שוא עוזרת להשלים הסתורה ומביאה המארה.
קמא) אמר אחר בענין ההסתפקות: המסתפק בחלקו הוא לאות על
צדקו. שיר על הענין:

(ע"מ ז"ת ויתד ז"ת וז"ת)

אל נא אלהי (64) יחרה אפך על כל אשר יחסה בתוך צלך
אל תעלני בחצי ימי מותי היועילך ויסכן לך
לא אשאלה עשר ותן לי ה— נפש ואכן הרכוש קח לך.

קמב) באו שלושה אנשים לבית איש מאוהביהם והיה כילו
ובבואם לשער באה השפחה והגידה לו, אמר לה: לכי ואמרי להם כי
אני חולה, וכאשר יצאה להגיד להם אמרו לה: לא נסור עד נראהו,
וכראותו כי לא יכול להחזירם שכב על מטתו, ובבואם שאלו על מחלתו
ואמר תליתי זה הלילה מכאב הראש וצער נפשי, ויביטו איש לאחיו.

ויען הראשון ויאמר. ראו חולה ומחלה אין בגופו. אבל תליו בבואנו חצרו.

(א) זכ"י כחוב: ככחותם, ומקון הר"י יפה ונאה מאל; ועיין
הערות אות 63.

(ב) זכ"י: זרעה, והה"א יחירה לפי המשקל.

(ג) זכ"י: מן שהולחנו בלרמית כמו מי בעצמית, ויחזיקה: יי"א (א)

ויען השני ויאמר:

ודראה כי מאד גדל כאבו ומכאובו למענגנו וצירו.

ויען השלישי ויאמר:

ואמר כי חלי אנוש בקרבו אדון עולם יקם את דברו.

קמט) אמר החכם: כל המבקש מאיש טובה יאהבנו, ובהשיג הפצו

אחרי גוו יסליכנו.

קמד) אמר כל המבקש תהלה בלי גדבה ישיג ממתן (66) האהבה

איבר.

קמה) קצף מלך אחר על פקידו ואדר כך התנצל הפקיד לפניו

ומחל לו, ויאמר לו המלך: דע כי התשובה לרמא (66) כמו הרפואה

לחלי אם תהיה התשובה שלמה תהיה הרפואה תמימה, ואם ישוב

מתשובתו תכפיל מחלתו. שיר על הענין:

(ע"מ ז"ת ויסד ומנוטה ויהד ומנוטה)

כדמות רפואה למחלה כן התשובה לאשמה

אם לך תשובה שלמה תמצא רפואה תמימה

ובמאסך הרפואה תשוב למחלה עצומה.

קמו) שאלו לאיש מבני ערב: מה היא תפלתך בשכבך על מטתך

אמר: אלהים, בשמך אנוח על מטתי, שא נא הטאתי ובשמך אקיץ

מתמונתי, סעדני בתקומתי.

קמז) א"ה: כל הפצי עולם הם בוריות דרושים ובמזל (67) כבושים.

קמח) עברו אנשים על איש מן החסידים המוכיחים וראוהו מכה

לאיש אחד בשוטים ליסרהו ובאו להצילו מידו אמר להם המוכה: הניחוני

כי הטאתי לאל יתברך והבורא הענישני ושלתני לו לקבל עכר טוב.

קמט) א"ה: מתן מעט (68) וקרוב, טוב כתהלת ממשכה עם הרוב.

קנ) אמר איש מהרמזים: בני האדם ידמו לזמן (68) בכל מעשיהם

כי הם בניו והוא אביהם. שיר.

(ע"מ יסד וז"ת יסד יז"ת יסד ומנוטה)

בני איש יודעים כי הזמן רע והוא כאב והם בתולדותיו (6)

ועל כן ילמדו לעשות ככעשיו וכל בן יהויק מנדג אבותיו.

(6) ככ"י: חולדותיו בלי כ"ף, ולפי המשקל רלוי ככ"ף.

קנא) אמר איש מן הנדיבים: אלו היה הכילות בגד רקמה לא לבשתיהו, או מזון לנפש לא מעמתיהו, או דרך לגן עדן לא דרכתיהו. קנב) אמר: אין מדה טובה כמו התשובה אחר המשובה, ואין מדה רעה כמו העבירה אחרי העבודה.

קנג) איש מן החכמים בא לנחם מלך אחד על בנו אשר מת ואמר לו: אדוני, דע כי הדאגה והתרדה לא תשיב האבירה, ורב בכיתך לא תחיה מתך, אך הסבל הטוב, הוא בעיני האל טוב, וסופו לשכר טוב. קנד) שאלו לחכם: מה המוסר? אמר: לקנא במדות הישרים ולכבד החברים ולגמול חסד לחסידים.

קנה) שאלו לאיש מבני ערב: איך אתה עומד? אמר: אני מוצא מה שאיני רוצה, ואני רוצה מה שאני מוצא. שיר בזה:

(ע"מ ימד וז"ס ימד וז"ס ימד וסמועה)

קחה מהזמן חלקך ודי לך ואל תדרוש אשר יהיה והיה וכל נפש מבקשת גדולות תיגע למצוא הפצה וחיה קנו) שאלו לאיש מבני ערב: הגד לי מוסרך, אמר: מימי לא נכנסתי בעסק שאיני שלי, ולא התרשלתי בעסק המוטל עלי, ולא רהקתי אם הקריבוני, ולא קרבתני אם הרהיקוני.

קנו) איש מבני ערב היתה לו בת ובקשה איש מיוחס וימאן לתתה לו, ויאמר המבקש: אין מניעתה מן האצילים כי אם לתתה לנבלים. קנז) שאלו לאיש: מי המשורר? אמר: אם ידבר הרשים ישמיע, ואם יהלל לעב יגיע, ואם ידרף לשאול יכניע. שיר בזה:

(ע"מ ז"ס וימד ז"ס וימד וז"ס)

לשואלים מי המשורר, תענם (ח) איש עת ידבר הרשים ישמיע ובעת ידרף עד שאול יכניע ובעת יהלל איש לעב יגיע. קנח) אמר הרכם: העון והתשובה והמחילה כמו החלי והמזור

(ח) זכ"ל: תענם, בלי טעם ושחר, וכדעת חקן הר"י כי ז"ל: תענם.

והמרפא (ס) כי העון הוא החלי והתשובה היא המזור והמחלה היא הרפואה. שיר על זה.

(ע"מ ז"ת ויחד ומנועה ויחד ומנועה)

עת יעשה איש המאה נפשו תהי בה נכאה
רק התשובה במזור אך המחילה רפואה.

קנט) אמר החכם: האמונה הולכת בכל יום ונעדרת, והתנופה מדור לדור נשארת.

קס) א"ה: מי שיסתיר תנף בלבו יגלוהו במעשיו ובגביו. שיר על הענין:

(ע"מ יחד וז"ת יחד וז"ת יחד ומנועה)

ולי רעים (ז) מתוקי ניב ושפה ובלשונם יפתוני וניבם

ואיך יוכלו צפון רוע ללבם והכרת פניהם ענתה בם.

קסא) איש מהמשוררים עשה מהשירים שירה (ז), והשר כבדו ונתן לו מקום בביתו לשבת בו והיתה לשר בתולה והיתה משרתת אותו, והמשורר השק אותה ויעש לה (ח) שירים ונגן אותם והיא שומעת פתח האהל וכה אמר ושר:

(ע"מ יחד וז"ת יחד וז"ת יחד ומנועה)

צבית חן כבת מלך פנימה יפהפיה כנגדלות איומה

רעו כי נאמר לבי בחשק ואנתתי באהבתי עצומה

צביה רחמי נא על אסירך ומשכורתך תהי מאל שלמה.

ותען הנערה ותאמר:

(ע"מ ז"ת ויחד ז"ת ויחד ומנועה)

דע כי שאלתך (ז) ולא בחכמה וניבך ניב מתי און ומזמה

ותעיר כי לך יחס מחולל וכי יולדתך אינה המיטה

לזאת אם תחריש תצא בכבוד ואם אין תכסך כלימה.
 ויבוש האיש ולא יסף עוד לדבר עמה.
 קסב) אמר ההכנס: מום הנדבה החסרון (73), ימים הרבוב היתרון.
 קסג) אמרו לאיש: התדע להעלים הסוד* (73)? אמר: מרוב אשר אני
 מכסה עליו לא מזכיר שם בעליו.

קסד) איש מבני ערב היתה לו אישה חשוקה נעימה ומשכלת, ובין
 הנשים מהוללת, ועמד בחבורתו כל ימי חיתו עד ימי מותו, ואחרי מותו
 באה חשוקתו לעיר ממלכה, ותחום העיר לקראתה, לרוב שכלה ומעלתה,
 ויאמרו לה: למה בנדת באוהבך כי עברת על קברו ולא חוננת (7) עפרו?
 אמרה: בעבר שני אלה הבתים אשר עשה לה (7), ואלו הם:

(ע"מ יתד זכ"ח יתד זכ"ח יתד ומנועה)

והשקך לו יבואני לקברי ותבואי לשחר את שלומי
 אזי בי ג) שלחה רוח ואקום ואשתחזה לרגלך ממקומי.

ובעברי היום על קברו היו עמי נשים רבות וכלנה יודעות השיר
 הזה, על כן לא רציתי להכזיבו ולהכלימו, ויתמהו השרים לשעם מוסרה
 ויתן לה המלך ארוחה וישלחה.

קסד) שאלו לחכם: מי האיש החונף? אמר: מי שחושד אותבו
 ובוטח באוהביו*

קסו) אמר החכם לבנו: הרחק אהבת נשים כי יפים עריה וגופם
 קברות התאוה*

קסז) אישה מבנות ערב היתה כלילת יפי בלי דפי, בעת תשורר
 מתים תעורר, ואם תדבר פנינים תחבר, ואם תנגן (7) ביד השמחה
 והיגון תמגן, והיו משוררי העיר כל יום באים לפניה, ללקוט פנינה
 ולשמוע הגיוניה; והיו לה ארבעה השוקים, וכל אחד היה מתעלם מתברו,

(6) ככ"ו: עכרתו? חוננתו? בלי טעם, והר"י חקם כראוי.

(7) ככ"ו: כה?

(8) כן על הסד, ובפנים: כי.

(9) כן כחוב על הסד, ובפנים חמנן?.

והאחד היה בא מארץ רחוקה, והשני היה רוצח לנסוע, והשלישי היה חדש ותרביעי קדמון. קרה מקרה ונתקבצו כלם ביום אחד לשער ביתה ובבואם לפניו שחקה אל הבא מהדרך ונאנתה לנוסע וקבלה בשמחה החדש ולא פנתה אל הקדמון, ובשבתם לפניו התהילו. לדבר עמה בדברי מליצות השכל משבצות:

ויאמר הבא מן הדרך התרעי גבירתי אלו השירים:

(ע"מ יחד וז"מ יחד וז"מ יחד ומנועה)

בנודי מלפניך צביה לבבי נד וסכוני יגונים
בחברתך שנותי הם כרגע ובנדודך רגעי הם כשנים

*

אמרה לא ידעתי אבל ידעתי אתך בענין זה.

(ע"מ יחד וז"מ יחד וז"מ יחד ומנועה)

ביום פרוך נרב לבבי והשקני נדודך ראש פתנים

וכמעט כלתה נפשי בזכרי ימי חברה אשר היו לפנים

ואהבתי שמורה וערוכה ובלתי מי יהי שומר אמונים*

ויאמר הנוסע גבירתי התרע השיר הזה:

(ע"מ ז"מ ויחד ג"ס)

רעות (ה) צבי אם עת פרידה קרבה המותה ערבה ושמחה ערבה

אם בין שנינו הזמן יפריד באף חי אהבה אל תשכחי האהבה(ג)

אמרה לא ידעתי אבל ידעתי אתך בענין זה:

(* סה נשמע בית שלם שקשה להולמו ובלתי מובן ותמלכהו בהערות,

ה"ח 74.

(ה) זכ"ל: רעותי נגד המשקל.

(ז) זכ"ל: אהבה.

(ע"מ ז"ס ויחד ז"ס)

עיני לפרוד ברמעות דאבה תרבו אפיקי ים והיא לא חרבה
ימין ה) והשמאל אהבתי תנחך מה ז) אהבתי לך כמו ים רחב.

ויאמר החדש התדעי השירה הוזה:

(ע"מ יחד זכ"ס יחד זכ"ס יחד זכ"ס)

צביה אהבתנו חדשה ולא תהיה בעוד שחך ישנה
הכי תמיד יחדש לה נעורים ומאתר בלות תשוב לעדנה.

אמרה לה ידעתי אבל ידעתי אתר בענין זה:

(ע"מ יחד זכ"ס יחד זכ"ס יחד זכ"ס)

בריתנו שמורה וערוכה למען כי יסודה האמונה

תחדש יום ליום שמחה ישנה והעיר תאות נפשי ישנה.

ויאמר הקדמון גבירתי התדעי השיר הוזה:

(ע"מ ז"ס ויחד ז"ס ויחד ז"ס)

הה נתקו תכלי ידירותי יום נסעו מני חמודותי

מי יתנני אנוע ג) בימי חרפי ואל אראה ברעותי

אם עברו כצל ימי חברה אל תשכחי אהבת כלילותי.

אמרה לא ידעתי אבל ידעתי אתר בענין זה:

(ע"מ ז"ס ויחד ז"ס ויחד ז"ס)

עת אוהבי שמרו אמונותי התענגו בנוה ידירותי

ויארו ז) צצים בגן חברה ואנהלם על מי מנוחותי

וברב זמן בנרו באהבתי עת גרשו מכית חמודותי.

ב, ג) זכ"י: הימין, כמה — נגד המשקל.

ג) זכ"י: אנועה, והה"א יתורה מלד המשקל.

ד) קן כחוב זכ"י, והורחא שרש ארה ידועה.

והשיבה לכל אחד מהם מענה על דבורו ולא ידע איש מהם סוד חברו.

קסח) איש נמריך לשון אמר לחברו ספרה נא לי איך תתנהג עם אנשי דורך? אמר: אני אוהב אוהבי ולו (א) ימאס בי ואשמור שכני ולו הנחש ישכני, ואעלה חברי למעלת גבירי ואת אויבי (ג) לאוהבי ואגמול טובתי לאנשי איבתי, ורכות אענה לאויבי ולשונאי, ולא אלון על חומסי ולא אקום מלוחצי ונגושי ואסבול נזק החברים ולא ישבעוני מדורים. אמר לו חברו: הלילה לי מעשות זאת, אני לא אתחבר כי אם לחבר, ולא אתן טובתי לדורשי רעתי, ולא אטע חסדי בערנות מורדי, ולא אתן חלק בנדבתי למתאוה מיתתי, ורצוני לא אמציא (ג) (למפיר רצוני ולא אפתח) ידי ואתה תקפוץ (אותה), ואחפוץ בכך ובי לא תחפוץ, ומי יכריחני (ש) יזלו ענני שמי על יבשת והיו שמוך נחשת, חי י"י לא יהיה כן אבל כאשר תעשה לי כן אעשה לך וכאשר תגמלני יהיה גמולך, וישא משלו:

(ע"פ יתד ונ"ח יתד ונ"ח יתד ותנועה)

אני גומל לדורש אהבתי	כפי מעשי ולא על פי רצוני
ובמדה אשר מדד אשלם	ולו היה סאון רעש סאונו
ולא אחסיר מאומה מגמולי	כפי מדת כבודו או קלונו
וכל דורש מוצא אצלי גמול טוב	יהי קוצר אשר נטעה (7) ימינו
וכמה מחליק לשון ויחשב	הכי לבי בחלקו יאמינו (8)
ולא הבינ בסכלותו הכי ואפ—	רעה חוב מן חברים (1) מין במינו
לזאת אל תאהב חבר מאסך	וכאשר אותך ידין תדינו
ואיך תכסוף לאהבת איש הקלך	ויחשוב אותך נצרך להוננו.

קסצ) אמר החכם: כל המבקש חלקו.

(א) ככ"י: ולא, והתקון עדיף.

(ב) ככ"י: אוהבי, והתקון נכון.

(ג) ככ"י: לא אמליץ ידי וכו' והוספת הר"י נכונה.

(ד) ככ"י: נטפה.

(ה) ככ"ל תחת: יאמנו (נגד המשקל: והרעיון) שככ"י.

(ו) ככ"י: החכמים.

קע) א"א בענין הלמוד: צריך הלומד שלא יתנאה.
 קעא) א"א: חברת הנבל בשת ובריתו פח ורשת.
 קעב: אמר: היחידות טוב מחברה רעה, והשממון טוב מהליך עם אנשי תועה.

קעג) אמר: המבקש העולם הזה אבד הפצו, ומבקש העולם הבא מניע מלון קצו ושב בשלום אל ארצו*.)

קעד) א"ה: רצון בני איש רחוק מי ישיגהו ועמוק עמוק מי ימצאהו: אם תכנע להם ישפילוך ואם תתנאה אלהים ימאסוך.

קעה) א"א: יקל יגון תבל בעיניך ואל תדאג אלא על אשר לפניך.

קעו) א"א: סבול קלון מי שתשחק עמו אם הקלך, וקבל התנצלות מי שיתודה אליך. שיר על הענין:

(ע"מ יתד ונ"ט ז"ס)

אשר עמו תהי שוחק קלון מליו תהי סובל
 והמודה מחול חטאו וההתנצלות קבל.

קעז) א"ה: תלאה אשר לא תדע מתי תבואך, הכן צרכך במרם תמצאך.

קעה) אמר: אל הספר החכמה לפני הכסילים פן יכזיבוך ולא תכזב לפני החכמים.

קעט) א"א: אל תבקש גדולות, ודע כי המעלה האמצעית היא הטובה כי השפל יתרומם אליה ועדיה ישוב כל המתנשא עליו, והמעלה העליונה הרחיקנה פן יפול הנופל ממנה, והשפלה אל ה' תדרשנה כי כל רגל תרמסנה, והאמצעית היא הטובה ואל תעזבנה. אמר המשורר:

(ע"מ ז"ס ויתד ז"ס בדלת, ז"ס ויתד ז"ס ויתד ונ"ט כסוגר).

המעלות שלוש⁷⁴) ועת כי תדרשם מן השפלה סור והעליונה
 כי הקצוות הם מסוכנות וד— אמצע מקום שלום ה' והתיכונה.

ה) זכ"י: שלם?

* ע"ד המחבר האשמת סה עיין הערות אות * 74

קפ) שאלו לחכם: מדוע לא תשתה יין *75) והוא מבריה אגרות
ושליח השמות? אמר: הוא שליח רע כי אני אשלחנו לבטני והוא יעלה
לראשי שיר:

(ע"מ ז"ת ויחד ז"ס ויחד זכ"ת)

עורה ידיר נפשי ואל תישן ולקוט בדלח מלהי שושן
עורה שתה יין *76) אשר כל יום יתחדשו נליו והוא נושן
הוא אש אבל לא מעלה עליו לא ישרפהו *77) באש ולא יעשן.
קפא) שאלו לאיש: מי הוא מברר אודהיך? אמר: הממלא הסרוני,
ומעביר עוני, ומפיק רצוני.

קפב) א"ה: הבוטח בבורא נעזר, והבוטח בנברא שכרו יהיה נכזב.
שיר על הענין:

(ע"מ ז"ת ויחד ז"ס בדלח, ז"ס ויחד ז"ס וג"ת בסוגר)

בן איש בטח בצור *78) ביום צורך כי בו יגעים ימצאו מנוח
הבוטחים בריק לריק יגעו *79) קויי י"י יחליפו כח.
קפג) אמר הרבס: בהתהפך הזמן *80) יודע האודה הנאמן.
קפד) אמרו לאיש מבני ערב שנכנס בעד חברו ערב: למה *81)
ערבת לרעך? אמר: לרב סכלותי ובטחוני באנשי בריתי.
קפה) אמר הרבס לבנו: טוב שתהיה שותק *82) ומשכיל משתהיה
דובר וכסיל.
קפו) א"א: אל תבקש עצה ממי אשר הורד ממעלתו כי מרוב
תלאותיו אברה עצתו.

קפז) א"ה: המונע הוגו משואליו יהיו זרים אוכליו. שיר על הענין:

(ע"מ יחד זכ"ת ויחד זכ"ת יחד זכ"ת)

מקבץ הון וקופץ מנתון יד ביד עושקים יכלוהו ונמס
והוא כמן והקורות כשמש אשר יצא והם שמש ונמס.

ח) זכ"י ישרפה, והחקון לפי המשקל.

ב) זכ"י: בטוח בצורך ונתקף לפי המשקל.

ג) זכ"י: יגעו חבל, והמלה האחרונה יתרה לפי המשקל.

ד) זכ"י כחוכ: כמה?

קפז) צוה אחד מהמלכים למלכד בניו ואמר לו: הזהרם להמעים
השחוקים^(*) והדבור והשנה.

קפת) א"ה: רחקו מהחנף כי הם נעתרות נשיקותיו ויררו חריו
בסן מדותיו: שיר על הענין:

(ע"מ יתד וז"מ יתד וז"מ יתד ומנועה)

ויש חונף אשר מליו ערבים ומפיו הדבש יזוב ויצוף
חשבתיהו בצפתה מלאה בראש פתן ועל פיהו מעט צוף*

קפט) אמר איש מבני ערב: דבת החושקים רבה באנחתם ורבה
באהבתם. שיר.

(ע"מ ז"מ וימד ג"מ כדלק, ז"מ וימד ז"מ וימד וז"מ כסוגר)

אלו לפי חשקו^(*) דמעיו וזלו לא דרכה רגל אנוש יבשת
אכן דעו כי לא למי נח לבר כי גם לדמעיו נראתה הקשת.

קצ) אמר אדר: כשימאס הבורא^(*) העם יתן העשר לנבלים אשר
בהם, וכשיאהבם יתןהעשר לגדיביהם^(ה).

קצא) א"א: כשתבקש הגדולות^(*) השמר מעשות הנבלות.

קצב) א"א: כל הממעיט בלילה אכילתו, תערב לו תנוכתו.

קצג) א"א: אם תרבה להרדיש ולשמע תיפה חכמתך ותמעט
אשמתך*

קצד) א"א: מי שיש לו סבל טוב יצליח וימלט, ומי שיעביר על
סדותיו לא יתדמי*

קצה) א"א: אל תשים בינך ובין ז' השם אמצעי בגמילות החסד,

וחשוב חסד בני איש חובה עליך, והשתדל להשיבו למי שהקדימו
אליך.

קצו) אמר: כל בעל נפש נדיבה לא יקנא לאיש כשתבואהו טובה.

קצז) אמר: חשוב מעט מן הכילי כמו הרוב מן הגדיב. שיר על
הענין:

(ה) זכ"י: לגדיהם, והחקן לפי החח'.

(ז) כן כחזו זכ"י.

(ע"מ יחד וז"מ יחד ומנועה)

ומכילי אשר בקר בעדו קרה שעיר אשר אפס גדיב לב
הלא תראה ארי מורף זאבים ועת לא ימצאם ישוב לכלב.
קצת) אמר החכם: חשוב הענין מרם שתעשהו, והועץ מרם תוציא
לאור מעשהו, וראה האדרונות בראשיתם, והתאפק במעשיך מרם
עשותם.
קצמ) א"ה: רחקו מן הרשות כי ראשיתה תנאות, ואמצעותה הרמות,
וסופה ענש יום הדין.
ר) שאלו לחכם: כי הטוב מבני אדם? אמר: מי שהוא נאמן
בלשונו ובהגיונו, ונאמן במשאו ובמתנו.
רא) התוכחו איש עם חברו ואחר כך השלימו שניהם ובלבותם
העלימו האיבה, ואחד מהם עשה סעודה וקרא לכל מיודעיו ולאזהב
לא קרא ויעש לו אוהבו אלו השירים, אך השנים הראשונים הם לר'
אברהם בר' אבן עזרא:

(ע"מ יחד וז"מ ד"ס)

כאלו מתנה להלחם בעיר מבצר
ושנינו כשן אריה ובטננו כמו אוצר
ידעתוך לעולם כי להרחיק אוהבים תפצר
ולהרחיב לבך ארוץ והוא סגור בחותם צר
והוחלתי ואמרתני היד אל לעשות תקצר
עדי הראה לבבך לי כלי זעמו אשר אצר
ויצרך נהפך שמן ועמד לי במקום צר
ולהרחיק אוהבים צורך עשה כי אין לך מעצר
ולא לאכול עצרתני הכמוני יהי נעצר
אני האיש אשר יצרו בעול מיום אשר נוצר
שפל לבך לעת כזאת במבצר היקר נבצר
ואם ירמה לך נקלה תנסהו לעת מצר
ולא יורעה לך אחוה עדי תקצר אשר קצר.

רב) איש מהחסידים עמד לפני איש אחד והאיש הוא קם מפניו הסיר מתחתיו כסא וישמחו להושיב החסיד עליו, ונשבע החסיד שלא יושבת לבדו וישבו שניהם עליו, ויאמר החסיד: רחב זרת לא יצת לשני אוהבים ורחב העולם לא יכיל לשני אויבים. שיר על הענין:

(ע"מ ז"מ ויחד ז"מ)

מרחב ארצות ** צר ולא יכיל שנים אויבים
כאשר מקום זרת מאד רחב לאלף אוהבים.

רג) כל המדבר בדקדוק לעמי הארץ כאלו מדבר במעות לפני חכמי הלשון.

רד) איש מבר שדהו לחברו ונפלו ביניהם מריבות וכאשר נשלמה דמכירה אמר המוכר: קננה רבת היגיעה, מועטת ההנאה והטובה, וכשנתן הקונה השקלים השיב ואמר לו: קחם קלים להתפור קשים להתחבר. שיר בזה:

(ע"מ ז"מ ויחד ז"מ וז"מ)

כל איש ברב מעות יבטח ויהשב כי ח
בהם יהי אוזר היל ויתגבר
אוי לאשר יבטח בהם הכי המה
קלים להתפור קשים להתחבר.

רה) א"ה: המדות הטובות ** עדי הנשמה, ושכל טוב עדי התכמה.

רו) א"ה: כבד מכבודך, ולו יהיה מחזיק בפלך.

רז) א"ה: העונות—ידביקו הלשונות.

רח) שאלו לחכם: מי היקר מבני האדם? אמר: אשר לא יתגאה לבבו כשתגדל מעלתו, ולא יפגע כבודו כשירד מגדולתו. שיר על הענין:

(ע"מ יחד ז"מ ויחד ז"מ ומנועה)

אשר נפשו יקרה ידרכה עז ולו ידל יהי נכבד בעודו
ולא יגאה בעת יעלה למשרה ולא ישפל ברדתו מכבודו

ח) זכ"ל: חסרה מלת: פי, ופיא נחוצה לפי המשקל.

רט) א"ה: לתלמידיו: כשתשמעו דבר מוסר מהכסיל ראוי ל' כשתלמדוהו.

רי) א"ה: אין עניות כפתיות, ואין עשר כמו שכל וישר.

ריא) א"ה: כל העושה במרם שיחשוב, והמדבר במרם שיתבונן במוב, יחסדהו שומע ויכלימהו היודע.

ריב) איש מהחכמים נחם (ס) לאיש המתאבל על בנו ואמר: כשתהיה (ג) אתה השארית הנשארה לא מצאתך התלאה, והאבל השמתה, ואנתה הנחה, ובאמת הגדיל עלינו דמות (ג) חסרו בעברו (ד) עליך ולא עליך שלח ידו. שיר בזה הענין:

(ע"מ צ"ח ויסד צ"ס ויסד ונ"ח)

מות לכל אנשי זמן יגמול רעות ולנו רב מאד חסרו

הגדיל עשות חסד בעברו ע — לך (ה) ולא שלח בך ידו.

ריג) איש מהמשכילים היה עני ורש ובגדיו קרועים וימיו רעים, ומרוב בשתו לא היה זו מקמומו. בא איש מאוהביו ומצארו ערום ואמר לו: אל תדאג כי הערומים בעולם הזה הם מלובשים בעולם הבא. ענה לו: חי השם, אם דברוך אמת אהיה בעולם הבא מוכר בגדים. וישחק האיש וישלח לו חליפות בגדים.

ריד) א"ה: דע כי יש לך בהונך שני שותפים קשים, האחד קורות הזמן והאחד היוורשים, ואם תוכל שיהיה חלקך טוב מחלקם — עשה ואל תאטר.

רטו) א"ה: חיי החשק מיתת הנפשות.

רטז) שאלו לאיש מן החסידים: איך אתה עומד בעבודת הבורא? אמר: אני צריך לחמלתו, ונכסוף לטהילתו וירא מנקמתו.

ח) צכ"י: ראו.

צ) כשתמיה.

ג) צכ"י רמות?

ד) צעונו — וכל החקונים האלה הם לפי החכמני. הרי"ו.

ה) צכ"י: עליך כדלת, ולפי המשקל ראוי להפסידה. ה"א חסד: י"א ח)

ר"ז) א"א: השירים האלה עשה סתבר זה הספר אל הנשיא
ר' מכיר:

(פ"ד משקל השיר הזכ עיין הערות)

סאתך השד (א) תהלתנו
רמת ברב שכלך ומוסרך
ויתרון (ב) פעליך על (ג) פעולתנו
מלאך אלהים את תבראת בצ— (ד) אל ואם את בתבניתנו
בגללך אמר אלהים נעשה
אדם בצלמנו וכדמותנו.
רח"ו) ואלו השירים מהללים עשיתי מן האצילים:

(פ"ה יחד ומטעם ד"פ)

לבבי לעבר (א) ליוסף מברתיו	בכסף ידיות ובמחיר ארבים
דביר היקר הוא ולבו ארון הת	ושכלו וישרו שני הרובים
ולוחות לבבו כלוחות ברית הם	ואכן באצבע אלהים כתובים
במהק רצונו רפואות אהבים (ב)	ונחלי לשונו כמל על עשבים
רצונו כנפת חרונו כתפת	ובין השנים פעליו ערבים
ויצר ויערב וידחק ויקרב	וכן הם וממיו רחוקים קרובים
והוא רם בענין כל ושפל בענין	ויחיד ורבים הלכה נרבים

א, ב) לפי המשקל נריך למחוק את הו"ו בעלת: ויחרון, ואת המלה: על, כי
לשפת יתר הנה, אבל בנרעון המלים סאלה ינרע גם הרעיון כלו—ועיין
הערות של סי"ד ושלי.

ג) בכ"י: כתוב: כולם כדלת, ולפי המשקל נריך להפריד בין הדנקים.

ד) בכ"י: אהבים, נגד המשקל.

גשלים ס' פניני המליצות, תהלה לנותן עצות*

השנה לא יצאה זה ימים אחדים היתה בידיה בלתי נרמית

(הנהגת דין עם ימים קצתים)

שאלת אל דעתו קח
שאלת (א) דעתו (א) קח
שאלת (א) דעתו (א) קח
שאלת (א) דעתו (א) קח

השאלות והתשובות

(א) דעתו (א) קח

והשלמתי העתקתי, בשם זה זכרתי, לתעלת בני עמנו, ולהמדת שפת קדשנו, פה עיר המלוכה, הגדולה והמבוכה, ח"י סיון תרכ"ז

(20 Mai 1866)

השאלות והתשובות
שאלת (א) דעתו (א) קח
שאלת (א) דעתו (א) קח
שאלת (א) דעתו (א) קח
שאלת (א) דעתו (א) קח

אני איש

חיוג

השאלות והתשובות
שאלת (א) דעתו (א) קח
שאלת (א) דעתו (א) קח
שאלת (א) דעתו (א) קח

השאלות והתשובות
שאלת (א) דעתו (א) קח
שאלת (א) דעתו (א) קח

השאלות והתשובות
שאלת (א) דעתו (א) קח

השאלות והתשובות
שאלת (א) דעתו (א) קח

משבצות לפנינים

א

הערות והארות לס' פניני המליצות

ס א ת

הרב החכם הר"י רייפמאנן י"ז ומלתי ח"י המו"ל.

1) נוטריו, נ"ל כי הוא שם המחבר, והוא כעין שם: נוטרונאי, ובאגרת ר' שריה גאון אשר בספר יוחסין כחוב לפעמים: נוטריו, חתה נוטרונאי, ובספר ר' נתן הכבלי (שם) נמצא: נעירא או נוטראי. — שרידיו, הוא כנ"ל לבניו כמו שרידיו במוה יקברו (איוב כ"ז ע"ו) ור"ל אשר יסדו איש אחד נוטריו שמו ובניו אשר השאיר אחריו קבלו את העלים הפזורים והיו לאחד, ומי ומתי ואנה היה נוטריו זה לא אדע. — וקב"ץ, כן כחוב בכ"י, ונ"ל: וקב"והו ר"ל שרידיו או בניו. (אמר ח"י: שימה נא לבך על המלואים לספר (בראשו) ששם נמצא דברי הרמ"ש, גם דעתי, ודעה הר"י האחרת ודע וחבין את אשר לפניך).

2) הנשמה צורת השכל, נ"ל כי הנשמה צורתה שכל כי השכל הוא צורת הנשמה ולא להפך, וגם רעיו: החכמה והמוסר, אשר הם נשואים לנשמה יגידו, על השכל כי גם הוא נשוא לנשמה ולא הנשמה נשוא לו.

2*) ברא אלהים וכו', המאמר הזה נמצא בכתר מלכות לרשב"ג, ונ"ל שם: לך שני העולמים אשר נחת ביניהם גבול, הראשון למעשים והשני לגמול.

3) מדע אשר וכו', כעין המאמר הזה נמצא במבחר הפנינים (שער החכמה), ונ"ל: כל חכמה שלא ידובר בה כמטמון שאין מוטיאין ממנו עכ"ל.

4) הנכבד מכבר וכו', רעיון המאמר הזה יצר עוד ר' יוסי באמרו: לא מקומו של אדם מכבדו אלא אדם מכבד את מקומו (הענין כ"א, ב') כאמור למעלה בהקדמה. (אמר ח"י: ומה יספא אמר הראב"ע על הענין הזה:

כבודי במקומי ואם השפיל שכיני
 ולא אבחר מקום שקלים בגאונם....
 אני הוא המקום והמקום אחי
 והמה, המקום ימלא חסרונם).

5) אתה תכבד וכו', השיר הזה הוא בס' תחכמי (שער ל') וכן כחוב
 גם בס' מלאכה השיר (דף 50) לידולנו החכם הר"א לאיבוליר, ושם יש עוד
 תרוז אחד אחר מלה: ויגדך, וזה הוא:

אם תעשה טובה חרומתך או תעשה רעה תאבדך.

6) לב לפגך וכו', בין מלה: לב ובין מלה: לפגך ז"ל: להלוך, והוא
 ס"ש הכתוב: ההולכים לפגך בכל לבם (מ"א ח, כ"ג).

7) מה ישרו וכו', מתחכמי (שער החמשים) ושם כחוב: מודה אני
 תחת: מה ישרו, וכן: ימי נער תחת: ימי נער, וכן גם במלאכה השיר (דף
 41) והוא נכון מאד—בני עולם מלה: בני תורתי כי ז"ל: בני עולם וכן
 בעולם המדינה היה המנהג ללבוש בגדים לבנים ביום אכלם ולא שחורים כבני
 מדינות אחרות. (אמר ר"י: ה"ח ס"ד קאעמסק בפרו: ד"א ערשטען מאקאמען
 מעיר על זה המתאר לאחר: בעקאנעליך קאען עס ד"א חייגעזען, והח' דוקעס
 צעפרו: ראבנישע בלומענלעזע דף 253, מעיר כי בגדי אכל של ישראל
 מלפנים היו שחורים (בשם הרא"ש, מועד קטן הלכות ז"ה) ובגדים לבנים
 לבשו ביום אכלם איזה מאכלישי הערבים. ואם אין ראיה לדבר יש זכר לדעת
 הר"י; וע"לם היא, לפי החקירות החדשות, ארץ סער סי"ע, ואולי נהנו שם
 מלפנים מנהג כזה).

8) והאל יודך וכו', תחת: יודך ז"ל יסעדך.

9) אין כבוד בעונה וכו', כעין זה אמר שלמה המלך: גאות אדם תשפילנו
 תשל רוח יתמוך כבוד (משלי כ"ט, כ"ו).

10) וללא הרבור, כ"י אוקספורד המובא בגמל קדומים (נד 21) נמצא
 וללא הדבור לא נודע החשובה, ואין שחר להתאמר האחרון הזה, כי ז"ל:
 לא נודע יתרון השחיקה.

11) אלהי מרוי פורי וכו', השיר הזה נמצא בתחכמי (שער ל') וגם במ"ה
 דף 33) אכל בשני האוסחלות, וז"ל:

אלהי יפלה זכרי למיכה	ואל תרהק הכי לרה קרובה
והכע נא לבדל התלמה	ואל תבק לבדל המשובה
במי דמעה תחה פשעי ואל נא	תבי תבאח יהודא או כמובה.

ותחת עורכי ל"ל כי ל"ל: שטריו, והוא הפוח כלסון: מחוק ברחוקי הרבים כל
שערי חובותינו אשר בחפלת חבוננו מלכנו. (ד"ר) (ה' ג' י"ג) (ה' ג' י"ג) (ה' ג' י"ג)

(12) הדמות קשה וכו', ד"ל המות קשה מכל התלחה אשר לפניו אולם הוא
קל מכל העושים אשר יוכה בהם האדם אחרי; והמאמר הוא מתחכמי (שער
מ"ד) וז"ל: המות קשה מכל מה שעצר לפניו ועקל מן הצד לאחוריו.

(13) אישה כבונת ערב וכו', בתחכמי (שער מ"ה) ושם כתובי מת
בנה תחת: מתו שלשה, מ"ה ד"ה תחת: תחת: תחת: וי"ח מ"ה: וי"ח מ"ה: וי"ח מ"ה: וי"ח מ"ה:
כתוב שם: השמות, ותחת: איך תתחמי — איך תוכלי להפליח סך אחרי
מלות: מדוק (פעם ראשונה) כתוב שם: טו"ב, וכן נכון כאשר יורה הכתוב
הח"ו: מדות רעות.

(14) אוי כבדמה וכו', מתחכמי (שער מ"ד), וז"ל: בן אדם כבדמה הכולה,
מעומת עמוסה, ורובלת תחת המשא.

(15) א"ד: היה לי אורב וכו' בתחכמי (שם) וז"ל: איש מן החסידים מת
אחד מאהוביו ובקפת הליל ראהו בחלום על משכבו ואמר לו הודיעני מה מאלה
בעולמך ואיש מקומך, ואמר לו: אל תשאל על אשר מאלו, מאלו החשבון ערוך,
והספר פחות, והדיין לא יקח שוחד ושכחנו מעמד המות למעמד הדין אשר הוא
מר ממות.

(16) אמרו לשרינו וכו' בתחכמי (שם) בשניים רבים וגדולים וז"ל:
באנו למעמד דין אשר הבעיר יקוד להב בנפשנו ובלבבנו
חשך ואפל ועלמה הם סבי — בנו בערשנו ומשכבו וי"ח מ"ה: וי"ח מ"ה: וי"ח מ"ה: וי"ח מ"ה:

לכן וידידנו מאל השמכנו בראי חזק יקרכם מאלו חובוננו
(17) בר המגביר וכו', מתחכמי (שם) וז"ל: משלים על שכלו החותו לא
יגליה צימי חיותו ולא יוחה אחרי מותו.

(18) דאו ברוע וכו', בתחכמי (שער ל') אשר במלכת השיר, דף 41)
ושם כתוב: עורכי, תחת: עורכי וכן נכון כמובאר לכל איש, ותחת: החמול
בשערי כתוב שמה: קדם בשער; ולמשן דעה: את השיר הנעים והמחודד

הזה אהקנהו ואבארו היציב: עורבי קדרות אשר אהמול בשערי שערי שקדו ירמוז למ"ש בשה"ש (ה' י"א): קויותיו הלהים שחרות כעורב, ור"ל העורבים השחורים אשר בימי הילדות קגו בשערותי דחו עפו עתה בימי השיבה משערותי וסמו קגם בקירות לבני והמשיכו אור היו ויפעת גילי הקדירו, וקדרות העורבים הוא כגוי מליצי פעם לילדות בעבור קדרות אז ופעם לשיבה בעבור קדרות היגון השוכנת אז בלב האדם כי באו ימי הרעה והגיעו השנים אשר יאמר: הין לי בהם הפך, ומה נעימה המליצה הזאת!

19) אם תצטרך וכו', ר"ל אם תצטרך לאחר לך החרפס ואל תהי דל גאה וכן אמרי לוישי: העלה בעדמיה סגיד ליה (מגלה ע"ז ב') וצקקך חסד מעם איש גלה לו כל הסרוקך ואל תכחד מאומה תחת לשונך כי בזה תצית את החמלה בקרבך ותפיק רצון מאתו; כן חאלפני לשון המאמר, אולם מספה השירים חשז כי מגמת המאמר היא להרחיק את האדם מהצטרך לצריות ומשאל חסד מעם איש כי בזה ישפיל גאונו ויגלה קלונו וחסרונו את און זר ולכן כפח אליו שיר אשר מגמתו לזה, ישפכו נא חכמי הדור בין פירושו לפירושו.

20) הלא די לך וכו', מתחכמי (שער ל') ושם כתוב: די לי תחת: די לך; כדרך להוכיח תחת: חסדו מקבל, ותחת: אותו אלוש עת ישטי כתוב שם: ואפר הצריות אם יפק בני, וככל אלה כתוב גם במלאכת השיר 79 (36).

21) העולם הזה* וכו', ר"ל העולם הזה לא ינחל כי אם המתגבר עליו ומדכא אאותיו ומוודותיו תחת רגליו או אז יחדל רגז ונפשו זלהה ושמהה חמיד וארוחה ירק היא לו מצחר הענוגים העולם הזה, והעולם הבא הוא להפך, כי לא יחילוהו רק איש הסר למשעתו ועושה כל אשר ישאל מעמו.

22) אם תועיט וכו' וכבר אמר החכם מכל אדם: הוקר דגלך מביח רעך סן ישבעך ושנאך (משלי כה' יז').

23) כפחדך נפשך וכו', בתחכמי (שער ל', במלאכת השיר 79 (34) ותחת: כתוב כתוב שמה: לחוט ותחת: בני עולם כתוב שם: בני נבל,

* אזה המספר 21 נשמטה בפנים הספר וראויה להשיבה על כנה.

ותחת: איך ירדו—כי ירדו ותחת: אשר פעלך הכי נפשך בהם כבוד-- אשר
יחידך אשר שמת בכס עליון, ועפ"י הדע כי בהגהת הנד של הכ"י ז"ל:
בכס תחת: בהם.

(24) צרך הנפש וכו' בתחמני (שער מ"ד), ורעיון המאמר הזה נלסן עוד
במליצת משה רבנו: יערף כמטר לקחי וגו' (דב' לב' ב') ויעו"ש ספרי.
(25) בעת המבחן וכו', בתחמני (שם).

(26) הגידו לאיש מן החסידים וכו', בתחמני (שער מ"ה) וז"ל: עבר איש
מן החסידים בדרך וראה אחד מן הפריצים תלוי על העץ אמר החסיד לחברו:
כל מי שיערוב הנפשה וכו'; ובשיר אין כל ספק כי תחת: ידעונו (שכ"י)
ז"ל: יד עוניו.

(27) חלפו ממני כצל וכו', בתחמני (שער מ"ד) וז"ל חלפו ימי הגערות
ועיפה* מרכבת הנחרות בעיי החלואה והשרירות עכ"ל; ורז"ל: מרכבת הנחרות
היא עיפה ויגעה ולא תוכל עוד ללכת הלאה בעבור אשר כשל כחה ממסעיה
בבין עיי החלואה והשרירות וירמוז בזה אל הידוע כי החלואה ושרירות הלב
מביאות את הזקנה.

(28) הכינו צדה, בתחמני (שם) וז"ל: הכינו זדה ליום הפרידה ומנחר
הזדה — הישר והעבודה.

(29) ישני המחשבות וכו', כז"ל תחת: שני שכ"י, ומלת פוחים הוא רבוי
מן פוחה אין לב (הושע ז' י"ח) ופוחה תמית קגאה (לויב ה' כ').

(30) איש מן החסידים דברו עליו וכו', הספור הזה נמ"ז גם כס'
הישר הקשון המיוחס לר' חם (שער י"ג) בשמו"ס, יעו"ש הישיב.

(31) איש מן החסידים כשהיו משבחים אותו וכו', בתחמני (שם) וז"ל:
ואיש מן החסידים היו חבריו לפטו משבחים מפעליו ועגיו וישא לשמים עיניו

(* בשגיאה נדפסה בפנים הספר: ועפה מרכבת, וז"ל כמו בתחמני:

ואמר: רבון העולמים! אחי ידעת ממני מה שלא אדע אני מנפשי, ואני יודע מנפשי
מה שלא ידעו אלה, שימני כאשר יתשובני (וכלל בפניי המליצות תחת: יחשדוני)
ואל תענני (נוסחה פ"ה: תענישני, טובה ונוכח יותר) במה שהם משקרים עלי.
(32) בתשובה מבושבת וכו' בתחמני (שער מ"ד) ו"ל: מבחר המעשים

תשובה ממשובה ונקיות מאכזריות ועברה מעצורה. קרי: עשה כפי

(33) דורש קנות מוסר וכו', בתחמני (שער ל' הגדס במלכת השיר

דף 42) ו"ל: (ה"ה א"ה) יאמר, ואו בידעתי מן שאל ודא (33)

דורש קנות מוסר קרה כל יום רחמי מוזק להביע יפי נלמד

כי אם יתי נאה היה נזר לכל תחסיר בחסרון פעלך חומך

או אם יתי בו מוס היה נשמר לכל מוס חטף חוסף על מומך

אם תט לניבו אויבך תחלוש וברוב גאונך תהרוס קמיד.

ובראש השיר רשום: ועשיתי בחרות מערב לחוש נפסר ללמודו דרך מוסר;

ומליצת: אויבך תחלוש, נמא עוד פעם במלכת השיר דף 53.

(34) יירש העולם הבא, ל"ל כי תחת: יירש, ל"ל: יארש (לשון ארושין)

והוא כעין מאמר החכם (בן המלך והגזיר שער י"ד): גט העולם הזה קדושין

לעולם הבא עכ"ל, ולשון: המגדש, תורה על אמתה הגהתו. (אמר ח"ל:

ובעין זה שר המשורר עמואל מחברת דף ק"ע:

לא נביא חכמי גם לא

בן נביא חך שכלי נבא

כי גירושיו חבל המה

שואו העולם הבא).

(35) מזה שתמוצא בעולם הבא, תחת: בעולם, ל"ל: לעולם, כי בעולם

הבא אין עוד כל מעשה, ככתוב בראש הספר: הראשון למעשים והשני לגמול.

(אמר ח"ל: המאמר הזה הוא כעין העתקה נאמנה מהמאמר הערבי: אחרת

לדניאך כאך תשים אבדא, ואעמל לאחרתך כאך תמות עדא, שענינו לפי מבחר

הפנינים כשער פרישות מעוה"ו) הוא: חרוש (ו"ל: עבוד ועשה) לעולמך כאלו

תחיה לעולם, ולאחריתך — כאלו תמות מחר).

36) לבבות מחמדו וכו', נ"ל כי תחת: מחמדו נ"ל: את ח"ו.

37) בני אתה רודף וכו' בחכמי (שם מ"ד) ונ"ל: בן אדם רודף ורודף, רודף מה שלא ישיגו ורודף ממי שלא ימלט ממנו.

38) עבורים כל משאבירה, נ"ל כי נ"ל: מי שאוביה. (אמר ח"ו: ולמה לנו ולהשערה הזאת, אם נאמר כי משאביה היא מלשון הכתוב: קול מחללים בין משאבים (שופטים ה' יא') וענינה: ברוגמן, שאפסעברונען).

39) בעת תפלתכם וכו', נ"ל כי מלת: כשתחפלו יתרה ונריך למחוקה, ותחת: תפלתכם נ"ל שפלתכם ונ"ל בעת אשר רוחם שפלה כי ה' אך את דכא ושפל רוח ישכון וזכחו אך רוח נשברה ובעבור זה אסרו חז"ל לאכול לפני התפלה כי בהיות האדם שבע ודשן אין רוחו דשן וזאת היא כונת מאמרים: לאחר שתגאה זה קבל עליו מלכות שמים (ברכות י' ע"ב) וכן בחכמי (שער ל"ו): אמר מתי התפלה נשמעת? אמרתי בעת הנפש נכנעת והעין דומעת, והתלה לירח הלב נוגעת ואולי כל המאמר אך מזור החכמי חו"ב. (אמר ח"ו: הניעותי בזה דברי יעקב המבקר כי ראוי לכל יראי י"ו ולחושבי שמו לשום עין עליהם ועל עינים, אולם לפ"ד אין להם יחס למאמר ספרנו אשר כונתו היא: אם יש לך חיזה בקשה זמנית מי"ו יתברך טוב לכון אח השעה המסוגלת לזאת שעת הכשר, היא שעת התפלה ה"ת מידי"ת אשר תחפלו מדי יום ביומך כי היא מבחר השעות ואז, בין יתר דברך תשפוך שיח ותבקש על צרכי דיומא או דשעתא—וישמע לך אלהים).

40) תברחת היורדים, עוד הזכר מנל אדם אמר ככה, יעוין משלי (ט' ח'): הוכח לחכם ויאבהך, ואחריו ר' יוסי בר חנינה, יעוין ב"ר (פרשה נ"ד): אמר ר' יוסי בר חנינה: החוכמה מביאה לידי אהבה שנאמר הוכח לחכם וכו', הוא דעתיה ד"ר יוסי בר חנינה דאמר: כל אהבה שאין עמה חוכמה אינה אהבה.

41) אתמהא למי שיקנה וכו', מתחכמי (שער מ"ד) מלה במלה (אמר ח"ו: וכן נמאח המאמר הזה בס' מבחר הפנינים (שער המדות הזמורות) ונ"ל: אני חמה ממי שיקנה העבדים ממונו ואינו קונה בני חורין בהעבדו).

42) בבוא הצרות וכו', בתחכמי (מ"ד) וז"ל: השקטו הזקות הגדולות
בכה הזקות והתפלות.

43) בשתלמוד הבמה וכו', במוסרי הפילוסופים (שער ב' ס' י"א) וז"ל:
כשתחכם אל תחשוב כפי מה שהוא למטה ממך מן הכסילים אבל זכור מי הוא
למעלה ממך.

44) המשביל הנשאר וכו', בתחכמי (ש"ג מ"ד): הזכס נכבד ואם
משפחתו בזויה, וחבריו רבים ואם הוא בלרץ נכריה.

45) מוס היראה שמחה, תחת: שמחה ל"ל כי ז"ל: שיהיה וכן כתוב
במבחר הפנינים (שער השתיקה): ברוב השתיקה יהיה המורא ושמחה מלבד
איננה מוס ליראה עוד מעלה גדולה לה ככתוב: עבדו את י"י בשמחה
(ה' ק', ב'), ועוד מאמרים רבים בתורה הכתובה והמסורה מורים ע"ז. (אמר
ח"י: הענין פשוט ומוכן בלי כל תקון אם נבאר כי כונת בעל המאמר לה על
שמחה הגונה, שמחה הגופנית ממקור עהור מועמד הרוח הנכון בלדם וכדומה,
אבל על ההוללות ושחוק וכיוצא בהם, כמאמר החכם (מבחר הפנינים שער
המוסר): מי שירבה שחוק ימעט מוראו. —

וביום הצניעות הפתירות, הוא מחלים עם דברת ר' יהושע: חסיד שוטה
מכלה עולם (סוטה ב' ע"א במשנה) ועם דברות אביי: לעולם יהי אדם ערום
ביראה (ברכות י"ז א').

46) חבר הנתות וכו', תחת הנחות ז"ל: מנוחות, ומלת: לו (בטור הדלת
בשיר) ט"ס כאשר יורה המשקל, ותחת: תענה ז"ל תענהו כאשר יוכיחו ג"כ
הענין והמשקל.

47) למוד הבמה וכו', בתחכמי (שער מ"ד): למדו החכמה לא לרמות בה
הכסילים עב"ל, ונראה לי כי גם פה ז"ל: לא להתגבר וכו' כי הלמוד להתגדל
ולתגבר על איש אינו ממהת החכמים, אולם מספח השיר לא כן חשב ולכן
ספח אליו השיר אשר כתוב בו: ולמדוה למען תגברו על החכמים. (אמר ח"י:
להתגדל על איש אחר באיזה ענין שיהיה ולהתגבר על חברו למען השפיל את
כבודו וכו' זה בל"ס מדה פחותה וגרועה מאד, אבל להתאמן ולהתעורר

לפקוד ולעשות חיל בדברי מדע וחוכמה בלי ליאש בדבר קשה לפניו וכלי כל מורך
ופחד כי משכילים שקדמוהו לא הניחו לו מקום להגדר בו וכו', המדה הזאת
עובדה ויפה מאד בל"ס, וכבר ז"ל אמרו: קנאת (הויסער) סופרים הרבה חכמה.

48) הרהארה אחרות הערון וכו', המאמר הזה נמצא בס' משלי שועלים
וז"ל (סימן ק"ב): ואני מצאתי בס' הכמת הזכרון ההלואה שוהבה העורן. (אמר
ח"י: ומשפט הקדומה לס' מבחר הפנינים (שער עזיבת התלואה) אשר בו נמצא
המאמר הזה כמו שכתוב במשלי שועלים עיי"ש). — ודרהארה אם העברון,
כן כתוב במשלי: לפני שבר גאון (ע"ז י"ה): (אמר ח"י: וכדלמרי הינשי:
אחרת דרגא חביר ועיין החכמי במליצות על איש גאה בהונ:

בראותך נכל אשר

עלה ושם בזכול דביר

פתע יהי משבר ושה

כי אחרי דרגא חביר.

49) איש מן הרסידים חלה וכו', בחכמי (ש' מ"ה) ז"ל: איש מן
החסידים חלה את חליו אשר ימות בו והיה מתפלל לאל למחול חובו וחבריו
היו משכחים המדות אשר בו וזוכים סביבו אמר להם: עזובי מן ההלה
ועזרוני בהפלה. —

50) הוצאה מעוטה וכו', וכבר אמר בעל מ"ה (שער החכמה): הסדר
בהולאה חלי הספוק. ח"י.

51 — 52) איזה טוב המוסר וכו' אם תעשה רסר לאדם וכו', בחכמי
(שער מ"ד) ז"ל: תכנע למי שתראה תהיה גבירו ואם תזמך למי שתראה
תהיה חסירו וכו' (הגוססה הזאת סרת עעם ונכוחה מאד נוסחת פניו המליצות)
המוסר טוב לך מן היחס כי היחס לריך למוסר ואין המוסר לריך ליחס.

53) אמר ח"י: ככ"י נמצא פה מאמר שאין לו שחר ופעם ז"ל: אמר
בענין הגדבה וההולאה כשחרבה לך הכל מסיבותיה הרבה לעשות עובדה לעמך
כי לא ישרו לך עובותיה עכ"ל, והר"י משער כי תחת: הגדבה וההולאה ז"ל:
העובדה לעצמו, והוא רומז למ"ש אח"ל: הרבה לעשות עובדה לעמך.

54) אצטרוב קבון (אמר ח"י: אצטרוב לב או אצטרוב לב (המונה ערביה)

הוא כלי חכונה ומדידה שהשתמשו בו צימני הבונים בכל מקום וביחוד בארצות המערב, והוא נודע אל כל חכמי עמנו בשם «כלי הנחשת» וכשמו כן כנה הראב"ע ז"ל את ספרו הקטן * המדבר על חכונת הכלי הזה ושמושו (נדפס בקאליגסצברג, 1845), ומלבד הראב"ע הקרו ודרשו בחורת הכלי הזה ויכתבו עלי ספר זה הקונו ועיניו: מהשא חללה (בשפת ערבית), ר' יעקב בן מכיר (בעל ס' רבע ישראל) ר' יצחק ב"ר שלמה הלחדב (בעל כלי חמדה) ר' משה דסיבדח ב"ר אברהם (בעל פרוש לכלי האלטרולב בסבותיו המוחשות), ר' אליהו כהן, הרב הגדול ר' מרדכי כומטיאנו, ר' כלב אפנדופולו (חכם הקראים) ועוד אחרים. עיין שני ספריו: קולע צעשרייבונג ע"ז דף 15, 8, חיי הרב כומטיאנו וחבריו דף 102, 31, עה הוספיות העבריות).

55) באלו לא השיב (כ"ל במקום: השיב שבכ"י) וכו', מגמת המאמר הזה היא: המעשים לא ישפטו כי אם לפי טופס, אם טוב ואם רע, וע"כ כל המריע לחים בסוף הוא כאלו לא היטיב עמו מעולם וכל טובותיו ותסדיו אשר עשה עמו למצראשונה לא תזכרנה עוד, וכן להפך: המשמה את רעהו בסוף גם כי העיב את רוחו ראשונה הוא כאלו לא העיבו מעולם, הכל הולך אחרי סוף המעשים, ורבות עמו על הדבר הזה.

56) כמו שיבקש הגנזה, כ"ל כי תחת: הגנזה ז"ל: המנוחה.
 57) שבלו לא יבר וכו' (אמר ז"ל: אם גם המאמר הזה קל להבין, חכן לא אוכל להשמיט הערת הר"י על אדותיו ז"ל: כ"ל כי צריך לאמר כן: כל המחריש ושומע המאמר (מפי מורהו) ילמד, וכל המדבר בעתו שכלו לא ילמד, והבוחר יבחר).

58) לעשות רובא בעויליים, כ"ל כי תחת בעויליים שבכ"י ז"ל כעויליים, ר"ל כולדים כמו: ישלחו כלאן עוילתם (חויב כ"א י"א) ודרך הילדים הוא לשנות באולתם.

59) נדיב דור וכו', בתחכמוני (שער חמישים, בשגויים כמו תחת: היר, כתוב ז"ל מלגוסו סעוד: תחת: י"א, י"א חמישים ק' דלבי אל יז * ע"ד חיה מקונים מועילים להספר הזה, עיין הכתוב שנת ו' 44, עה שכתב שם יודי הרב החוקר ר' יעקב רייסמאחן כ"י.

שמה: הלב, וכן ראוי לפי משפט הלשון; החת: מלא בידיו—נמלא צימיו, החת: צרות, כחוב שם צרות ותחת: נדיבות—גדבות, וככל הלה נמלאים במלאכת השיר (47-40) מלבד: שתי צרות אשר בו נשמה עם ס' פניו המלויות; והנה בחכמני ראש לפני השיר: לאיש נדב לי מנחה ושלחה, ובמלאכת השיר: לאיש נדיב שלח לי מנחה וציוס השני כפל לי ארוחה, ופה כתוב כי השיר נעשה למקד אשר היו צידו שתי אבנים יקרות; שית לבך להבדל הגדול אשר בינו וביניהם— והשחומם!—

(60) ערוך רבביתך וכו', בחכמני (שער נ' הגדפס צמ"ה דף 42) וז"ל:

לצני קח לך מוסר ושור כי
 חשוף שירתך לפני חכמים
 והלחך נצלים בוססוה
 ולא לפני סכלים יחמסוה
 ואם תשליך לך אבן יקרה
 לרגלי הכלבים יחמסוה.
 לפני השיר ראש: ועשיתי לאיש קדמתיו בהלתי ולא הביד ערך (בדפוס: ערכ?) גדולתי.

(61) דתענוג בו נסבך וכו', כ"י: תענוג בו נסמך, ומה הוא? ואיככה יקרא הבית אשר זרם מים בחובו נתך בשם: מנחר הבתים? הלא אין כמוה לרוע? וז"ל כי תחת: תענוג וכו', ז"ל: התענוג בו נמסך, וז"ל הבית אשר מלבד המחסה מחרב וממטר נמסך בקרבו רוח עזן וענוג; ולפני מלה: זרם מים בחובו נתך ז"ל: ואיזה רע הבתים? הבית אשר וכו' כי אין בית רע בבית אשר יחכר לו מקרה ממעל וזרם מים יתך בו כל היום.—

(62) בעבודת הבולך וכו', בחכמני (שער מ"ד) צני כל שמו, וכן שם (שער ל"ו) אמר: מי הוא המביא עצמו בסכנה? אמתיו: כל משרת מלקים בלי אמתיו.

(63) בני תבל ברחבתם, כז"ל תחת: כפחוס שבכ", וזה מלשון: משליכי ביאור חכה (ישעיה י"ט ח') והמלויה נעימה מלה.

(64) אל נא אלדו וכו', בחכמני (שער חמשים הגדפס צמ"ה דף 34) ותחת: על כל, כחוב שמה: על דל ותחת: הוועיך— היו עול לך (שתי מלות) ובראש השיר כתוב: ואלה עשיתי בחליי כשהפיק האל צריי.

65) ישיג מכתן וכו', ג"ל כי תחת: ממתן ז"ל: תחת, והמאמר הזה בתחכמי (שער מ"ד) וז"ל: דורש מאוהביו תהלה בלי נדבה ימנה בוז ואיבה.

66) התשובה לחטא וכו', בתחכמי (שם) וז"ל: התשובה לחטאים (ז"ל לחטאים) כמו הרפואה לתלואים.

67) ובמזל כבושים, ג"ל כי תחת: ובמזל ז"ל: ובעלות שהוא הפך הזריות ור"ל כל חפצי העולם דרושים ומוטגים ע"י הזריות ונכבשים ונעזרים ע"י העלות.

68) בתן בעט וכו', כן אמרו חז"ל: בזונית עב מקרא (כתובות פ"ג ב') ועיי"ש בפ"י רש"י. (אמר חז"י: ועוד אמרו חז"ל: עבא חדא אפרתא כפיתא ממאה פרחין, ועוד כדומה).

68*) ירבו לובן וכו', המאמר הזה נמצא במאקאמען להרירי. בהעמקת הריוי (מל"ה דף 29) וז"ל:

בשורי הזמן נהפך כעור והוא כאב ונחנו תולדותיו
לזאת שצתי אני עור כמותו וכל בן יחזיק מנהג אבותיו.

69) והמזור והמרפא, מהמאמר הזה נראה כי יש הבדל בין מזור לרפואה וכי מזור איננו רק סחיפת הטריה מן המכה אשר היא הכנה לרפואה ונגזר מן לא זכו (ישעיה א' ו').

70) ולי רעים וכו', בתחכמי (שער חמשים); ותחת: לי רעים כחוב שמה: ויש אשים ובין מלת: ויבסם ובין מלת: ואיך, כחוב שמה עוד טור אחד וז"ל: יגלו לי פני רעון ולהבה, וידעתי הכי ארבעם בלבם; וכה במלכת השיר (דף 47) אך תחת: בלבם, כחוב בקרבם.

71) עשה השירים שירה, ג"ל כי ז"ל: מהשירה תשורה (להשיר).

72) דע כי שאלתך וכו', בתחכמי וז"ל (שער מ"ה): דברך בלי דעת וחכמה ושירתך שיר מהי חוקף וזמה והעיד כי לך יחס וכו' וכו', וגסתת פניי המליצות היא נקית הלשון ומתוקנת היטיב.

73) כום הנדבה וכו', בתחכמי (שער מ"ד) וז"ל: מום הנדבה העניות והחסרון ומום הדבור היתרון, ולמלה העניות אין שחר והוא בל"ס ט"ס.

73) דרתע להעלים וכו', המאמר הזה הוא בלי ספק מסי' מבחר הפנינים
 (שער הסתרת הסוד), וז"ל שאלו לחכס: איזה הסתרת הסוד? אמר: אכחיד
 המגיד ואסתיר ההגדה עכ"ל, ובעל געס המדות (ס"ד ב' הערה ח') שנת' מאד
 בבאור המאמר הזה עיי"ש.

74) בכ"י נמנח עוד בית שלשי אשר נשמת בפנים הספר בדפוס, מפני
 שקשה להולמו ובלתי מובן מאד רעיונו, גם אין לו שחר מפאת משקלו,
 וזה היא:

בחי אהבה השמחת אהבתי כמורה לך אהבתי נאמנים

ואולי יבואו נבונים ויפתרו הכחוס — וגדעה דברי ח"י.

74* אמר ח"י: בפנים הספר נשמת פה מאמר שלם הגמלא בכ"י ואין
 מקומו צס' המדות כי ז"ל: אמר איש למלמד בני: אני רוצה מונך שתיסר בני
 אמר המלמד: ומה חטא לך? אמר: הוא חושק הנשים אמר: הניחא, כי החשק
 ילמדהו הגעימות והקיות ויסיר ממנו הסכלות והפחיות עכ"ל, ועל זה בדק
 העיר הר"י: כי המאמר נוסף מאיזה מעתיק לן שמו כי הוא הפך דברי שלשת
 עדים אחרים הגמלאים בספר (עיין אות כ"ו, קכ"ו, רע"ו) עכ"ל, ואשרי האיש שומר
 נפשו מרשת החשק והחאווה כי רבים חלליהם ועזומים הרגויהם!

75) הבעליות שלוש וכו', בתחכמי (שער חמשים הגדפס במלאכת השיר, 74

54) וז"ל:

המעלות שלוש ואם צם תחשוק מן השפלה נוס והעליונה

כי הקצוות הם מקום פחד זה — אמצע מקום שלום והתיבונה.

ולפני השיר רשום: ואלה עשיתים במוסר המשכילים, להזהירם מעלות למעלות
 הגדולים.

75* לא תשתה יין וכו', הרעיון הזה לקוח מתחכמי (שער ב') אך

נלבש בלשון אחרת וז"ל שם: אני שמתיו היות שמור בקרבי והוא עלה היות
 שמור לראשי, ונמנח גם בספר בן המלך והגזיר (ונמנח גם בספרי העמים,
 וגם בליקסיון של החכם השנון ואפשר עיי"ש וכדומה. ח"י)

76) עורה שתה יין וכו', בתחכמי (שער מ"ט) וז"ל: יין כאור עין אשר

חמיד יתחדשו גליו והוא נושא, הוא איש אבל יערב ולת יעשן.

77) ברתהפך הזכך וכו', (אמר ה"י: והערבי אומר: לא יערף אלנדיק אלא ענדא אלהגאיה אליה, ר"ל לא יודע האובד אלא אם האך אליו, ורבים דומיהם.)

78) שתהיה שותק וכו', בחכמני (שער מ"ד): טוב לך אלא ומשכיל מהיות רב דברים וכסיל. (אמר ה"י: הערבי אומר: אהרס עהקל אהיר מן גאהל נעקא ר"ל אלא משכיל טוב מכסיל מדבר, וכבר אמר החכם מכל אדם: גם חייל מחריש חכם יחשב; וח"זל אמרו: יפה שתיקה לחכמים וכ"ש לטפשים, ועוד היו אומרים: סמא דכלא משחוקא, או מלה בסלע משחוקא, בתרין וכדומה; ובעל מוסר הפילוסופים אמר (ש"צ פ' כ"ג): שתוק או דבר בחכמה וכו')

79) להביעו השחוק וכו', גם במ"ה דברים שהחורה נקנית בהם (פ' שנו חכמים משנה ו') כתובים אלה שלשה הדברים זה אצל זה: במעוט שנה במעוט שיחה ובמעוט שחוק.

80) אלו לבי השקי וכו', בחכמני (שער חמשים אשר במלאכת השיר דף 43) וז"ל:

אלו כפי אדי דמעו יזלו לא דרכה רגל חוש יבשת

אמנם דעו כי לא למי מצול לבד כי גם לדמעו נראה הקשת.

והנה כבר אמרנו (בהקדמה) כי אין שום התייחס בין ההאר דבת החושקים וכו' ובין השיר הזה כי החושקים לבד והשקי לבד, ענין המאמר לבד וענין השיר לבד; ענין המאמר הוא: גם אהת החושקים בהפרדם מעל חשוקיהם גם שמחם בחרחם עמהם לחברה היא ברוב דברים וכביר מלין ובגזמות גדולות (ולכן תחת: באהבתם ז"ל בלי ספק: בגמחם, כי אין אהבה הפך אהבה רק שמחה), וענין השיר הוא: אלי דמעו יזלו לפי האותי וחפני להיילם לא דרכה רגל חוש יבשת, ולי נראה עוד כי תחת: השקי ז"ל: חשכי (בכ"ף) והוא משכת הטרות, והגוססא הזאת קרובה אל נוסחת: אי די אשר בספרים רבים; וע"ד רעיון המאמר הזה הגמלא ג"כ בקינות וכו' עיין לעיל בהקדמה דף V. (אמר ה"י: השיר הקטון שאנחנו בו יחסוהו לראשונה להרא"בע ותמאזה, בצכורי העתים לשנה 1820 והפ"ר רש"י קאעמפף מלאהו בחכמני להריו

כ"י משנת מ"א (1281) שהיה בידי הגביר אלמני ז"ל, ושם יבואו בו חיזה
שנים, וז"ל:

לו עניי שחק כעני יזלו לא דרכה אנוש רגל יבשת

אמנם דעו כי לא לימי נח לבד כי גם לדמעי נראה קשת

ובכע"ה הנזכר יש שנוי גם במוסדת הדלת בהשור השני וז"ל:

אך לא לימי נח לבד כרות ברית

וזה ט"ס כאשר הראה לדעת הח' הג"ל בספרו הגיעים: זעהן מאקאמען 77
XXVIII, עיי"ש).

81) כשיבואם הבורא וכו', יתן העשר לגדיביהם (כז"ל תחת: לגדיביהם
שבכ"י) וכו', בתחכמי (שער מ"ד) וז"ל: כשיקטוף האל על הקהלה יתן העשר
לנבלים ולקופצי ידיהם וכשיאהב אוחם יתן העשר לגדיבים ולטובים אשר בהם.
82) בשתבקש הגדולות וכו', בתחכמי (שם) וז"ל: כל הרונה לעלות
במעלות גדולות ישמור מן הגבלות.

83) מרחב ארצות וכו', בתחכמי (שער ל' במלאכת השיר) בלי שנוי
והבדל דברים, ודמיון מאמר זה הוא כעין מאמר היש אחד בימי רב הונא:
כי רחמימתין הוה עיזא אפתיא דספסירא שכיבין השתא דלא עיזא רחמימתין
פריא בת שתין גרמידין לא סגי' לו (סהדרין 77 ז' ע"א).

84) המדות הטובות וכו', ז"ל להיפך: המדות הטובות עדי החכמה ושכל
טוב עדי הגשמה, והמשכילים יבינו טעם ההיפך.

85) איש מהרחבמים נחם וכו', בתחכמי (שער מ"ה) וז"ל: איש מן
השרים מת בנו ובא אחד מן החכמים לנחמהו אמר לו: כשתהיה אחת השארית
הנמוגה לא נדאג על התלה והוא הגדיל עלינו חסדו בעברו עליך ולא שלח
בך ידו.

86) באתך השר וכו', בתחכמי (שער ל' אשר במ"ה 77-35); ועוד:
רמת כרב שגך וכו' אינו שם, ותחת: וממך כחוב שמה: יסמך, ותחת
הרשום פה לפניו: השירים האלה עשה מהבדל זה הספר (הלשון הזה טובה
כי מפה עד הסוף אינו מאת המחבר רק מאת מעתיקו ומסדרו אשר הביא

שירים שאינם מענין הספר הזה ממ"א לספחם אליו באשר הם ממוחזר אחד) אל הנשיא ר' מכיר, רשום שמה: ואלה עשיתים, לרצונו משה מספרד (הוא הרמב"ם) שלחתיים; אך לפני השיר המתחיל (במל"ה דף 51): יום נבראת אומר האל, רשום: ועשותי על הנשיא ר' מכיר יוצרו אורו לטוב יזכיר, ובתוך השיר עלמו כתוב: ולמכיר נתתי את הגיל עד; ודע כי ר' מכיר זה הוא הנזכר בס' תחכמי (שער מ"ו) וז"ל: ומשם באתי לעיר ברצלונה היא עיר הנשיאים ראשי הקרואים מהם הנשיא ר' מכיר מחפיר הנשיאים במדותיו ומכלים הנשיאים (ס"ג) הגדיבים) בנדבותיו עכ"ל.

(אמר ח"י: אין לי להוסיף על דברי הר"י הגאונים אך כדברים האלה: בשקדי על הגהת העלים האלה לדפוס — באני ע"י הרב הגוסע התורני ר' יעקב ספיר הלוי נ"י שהתארח איתנו פה, ס' מעשה נסים בלשון ערבי מועתק מכ"י ומסורגם (מעשה ידי אמן מובהק) מאת החכם ב"ג בפאריס, והגה מזאתי שם (דף XVII) באגרת חושיה להחכם החוקר ר' שניאור זק"ש נ"י דברי שקליא ועריא בענין השיר הזה אשר מהם אלו לומדים כי השיר: מאתך השר וכו' כבר נדפס ע"י החכם דוקיס במכ"ע המזרח לשנת 1843 אך בכמה וכמה שבועים ושגיאות, והטור השני החסר בתחכמי כ"י באוצר הספרים לבית גינזבורג וגם בס' מלאכת השיר, נוסחתו שם כך:

גבהו דרכיך ועמקו ויתרון פעליך על פעולתנו

ובאשר בהטור הזה «נשברה הדלת ושפת יתר בסוגר» לכן שער הרש"י המבקר לתקו על פי המקרא כזה:

גבהו דרכיך ועמקו מדר — כינו ויתרון על פעולתנו

והנה נסחר מעיני אם אזכה לתודת החכם הזה אשר הוא מצביח עבור תקון היות ר' נאות מתקונו, אמנם נוסחת ספרנו טובה ונכונה כי ז"ל:

רמת ברב שכלך ומוסרך ויתרון פעליך על פעולתנו

אמנם בעור הזה «הדלת אם גם לא נשברה» (כי משקלו כמשקל הדלת הא' על משקל וחרוץ הסוגר) אבל שפת יתר יש בסוגר שלו גם הוא (כאשר רשמתי בפנים הספר עיי"ש) ויתר הטורים הם בדלת: ע"מ ב"ת ויתד ג"פ, ובסוגר: ע"מ בית ויתד ב"פ וב' תנועות, ודי למבין).

87) לבבי לעבד ליוסף וכו', בתחכמי ובמלאכת השיר (דף 56) נמצאים מהשיר הזה החרוז הא' והב' והג' והז' (האחרון) אבל בראש השיר כתוב בתחכמי: עוד לשבח מעלת נכבד אחד ושמו יצחק, ובמל"ה ראשון: ועוד עשיתי לו לשבח מעלתו וגדולתו, ותחלת השיר היא: לבבי ליצחק בהיר אל מכרתיו, ותחת: ושכלו וישרו אשר בספרנו ובתחכמי כתוב במל"ה: וידיו בתהם, ותחת: ואכן באלבע — ואך הם באלבע עי"ש.

ספר תמו המשבצות
אל ספר פניני המליצות
ברוך אל דעות והעצות!

(25) (26) (27) (28) (29) (30) (31) (32) (33) (34) (35) (36) (37) (38) (39) (40) (41) (42) (43) (44) (45) (46) (47) (48) (49) (50) (51) (52) (53) (54) (55) (56) (57) (58) (59) (60) (61) (62) (63) (64) (65) (66) (67) (68) (69) (70) (71) (72) (73) (74) (75) (76) (77) (78) (79) (80) (81) (82) (83) (84) (85) (86) (87) (88) (89) (90) (91) (92) (93) (94) (95) (96) (97) (98) (99) (100)

לסוף

חשבתי למשפט להשיב את תודתי למענה - הראש של חברה «מפני השכלה
 בין ישראל ברוססיה» כבוד שם תפארתו ר' הירץ ג"ב כ"י ולהגזבר שלה
 כה"ר לעאן ר"ט כ"י, שהחילו לקחה מידי (לפי המחיר) מאה ספרים
 «פני המליצות» ולנדב אותם למעשה החברה, ברוך זכרם!
 רחמיכם עליהם

B

145.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS